

SEKCIJA: ETNOLOGIJA I OBRAZOVANJE VODITELJICA: TIHANA PETROVIĆ

TIHANA PETROVIĆ

Odsjek za etnologiju
Filozofski fakultet
Zagreb

Svrha sekcije bila je podastrijeti prisutnim članovima Hrvatskoga etnološkoga društva, više ili manje upućenima, nekima kao podsjetnik, a većini kao prve informacije, podatke u vezi s tematikom sekcije. Moje je osobno razmišljanje bilo da se ne može o jednoj temi raspravljati u širem krugu etnologa koji se bave toliko sličnim, ali ipak, različitim poslovima u okviru struke. Većini su etnologa nepoznati podaci o povijesnom, društvenom i ekonomskom kontekstu razvoja hrvatske etnologije, dotično Odsjeka za etnologiju. Bez uvida u cjelokupnu, ali još uvijek fragmentarnu problematiku, nije moguće raspravljati pa ni na najnižoj mogućoj razini. U svrhu što točnijih podataka, misli i formulacija, pozvani su predavači priredili svoja izlaganja u pismenom obliku.

Sekcija je bila podijeljena u tri bloka:

- A) povijesni razvoj etnološkoga obrazovanja u Hrvatskoj i suvremeno stanje u dodiplomskoj i poslijediplomskoj nastavi,
- B) dosadašnji pokušaji uvođenja predmeta etnološke naravi u osnovne i srednje škole, te fakultetsko obrazovanje,
- C) uloga škola folkloru i ljetnih etnoloških škola u obrazovanju.

Svrha sekcije bila je prikazati povijesni razvoj, ali i dati uvid u suvremeno stanje etnologije u dodiplomskoj i poslijediplomskoj naobrazbi (Dr. sc. Vitomir Belaj, red. prof). Kroz prikaz statističkih podataka nastojalo se prikazati funkcioniranje i položaj Odsjeka za etnologiju unutar Filozofskog fakulteta (Dr. sc. Tihana Petrović). Kolege mr. sc. Jadran Kale¹ i mr. sc. Jasenka Lulić-Štorić² upoznali su nas s dugogodišnjim nastojanjima oko uvođenja etnologije u visokoškolskom obrazovanju u Zadru.

Govorilo se o dosadašnjim pokušajima uvođenja predmeta etnološke naravi u osnovne i srednje škole (Dr. sc. V. Belaj), a nastojalo se prikazati novije pokušaje uvođenja sadržaja s etnološkom problematikom u nastavne školske programe na razini osnovnih škola (mr. Branko Kranjčev).³

¹ mr. sc. Jadran Kale, etnolog, zaposlen kao kustos u Županijskom muzeju u Šibeniku kao vanjski suradnik predaje etnologiju na Visokoj učiteljskoj školi.

² mr. sc. Jasenka Lulić-Štorić, etnolog, zaposlena kao viši kustos u Narodnom muzeju u Zadru, jedno vrijeme vršiteljica dužnosti ravnateljice muzeja, kao vanjska suradnica predaje etnologiju na Visokoj učiteljskoj školi.

³ mr. sc. Branko Kranjčev prosvjetnoj je struci posvetio čitav radni vijek kao učitelj, nastavnik i profesor te dugi niz godina kao školski pedagog. Za svoj je uspješan rad između ostalih nagrada i priznanja primio državnu nagradu *Ivan Filipović* za promicanje pedagoške teorije i prakse. Objavio je preko sedamdeset stručnih i znanstvenih članaka, napisao scenarij triju televizijskih emisija *Obrazovnoga programa HRT*, te objavio dvije knjige: *Školska zavičajna zbirka* i *Uvođenje učenika u istraživački rad*.

Dr. sc. Vedrana Spajić-Vrkaš⁴ svoje je izlaganje usmjerila na raščlambu razvoja, stanja i problema antropologije odgoja i obrazovanja na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i u Hrvatskoj, u kontekstu europskih i svjetskih trendova u tom području.

Zasebnu temu činio je prikaz rada različitih škola folkloru i mogućnosti uvođenja etnoloških predmeta u takve vidove obrazovanja. Na temelju dugogodišnjeg iskustva o tom je segmentu obrazovanja govorio umjesto Dr. Ivana Ivančana, Andrija Ivančan.⁵

Dr. sc. Borut Brumen⁶ je predstavio organizacijska i sadržajna iskustva, pedagoške i znanstvene rezultate i viziju daljeg razvoja Međunarodne etnološke ljetne škole - MESS (1994 - 1995).* (*Kolega Borut Brumen iz Ljubljane nakon višekratnih zamolbi nije poslao svoje obećano cjelovito priopćenje pa ovdje objavljujemo njegov sažetak koji je poslao kao prijavu svoga sudjelovanja.)

U diskusiji su sudjelovali konzervator Beata Gotthardi-Pavlovsky, na temu škola folkloru, te Dunja Majnarić Radošević s raspravom/izlaganjem o zamislima i pokušajima upravnoga odbora Hrvatskoga etnološkoga društva oko organizacije ljetne etnološke škole.

* * *

FUNKCIONIRANJE I POLOŽAJ ODSJEKA ZA ETNOLOGIJU U OKVIRU FILOZOFSKOGA FAKULTETA

Prije svega, zahvalu dugujem prodekanici za nastavu dr. Vlasti Vizek Vidović i prodekanu za financijska pitanja dr. Stipi Botici, koji su dozvolili korištenje podataka za potrebe ovoga prikaza, te planeru analitičaru Boženi Jurčić, statističaru Vesni Gregurić, arhivaru Ivanu Kurjaku, voditeljici poslijediplomskog studija Biserki Pešec

⁴ dr. sc. Vedrana Spajić-Vrkaš je redoviti profesor antropologije odgoja i obrazovanja, kulture/umjetnosti i obrazovanja i interkulturalizma u obrazovanju u Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Svoj je interdisciplinarni znanstveni interes usmjerila na antropološke modele u istraživanju obrazovanja; proces odrastanja u tradicijskoj kulturi; (de)konstrukciju identiteta; globalne dimenzije promjena u obrazovanju; obrazovanje za ljudska prava; građansko društvo i međukulturno razumijevanje; teorija i programi umjetničke recepcije. Samostalno ili u koautorstvu objavila je nekoliko knjiga i studija: *Odrastanje u tradicijskoj kulturi Hrvata: Tučepi, Hrvatska razotkriva Janusa* (na hrvatskom i engleskom jeziku), *Vrednovanje likovnog djela: pristup pedagogiji umjetnosti*, te sedamdesetak znanstvenih i stručnih članaka. Svoja je istraživanja predstavila na nizu domaćih i stranih skupova i predavanja u Hrvatskoj i inozemstvu, voditelj je UNESCO-ova projekta za Hrvatsku Obrazovanje na mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole, surađuje na međunarodnim projektima.

⁵ dr. sc. Ivan Ivančan osnovao je godine 1963. Ljetnu školu folkloru u Puli, a s porastom zanimanja utemeljena je i Zimska škola. U početku su predavači i polaznici škola bili s područja nekadašnje Jugoslavije, a kasnije i iz inozemstva. Škole su radile pod pokroviteljstvom Hrvatskoga sabora kulture. Nakon državnog osamostaljenja Hrvatske, pokroviteljstvo preuzima Matica iseljenika. Ivan Ivančan je objavio nekoliko knjiga, te niz stručnih i znanstvenih radova. Zbog bolesti nije sudjelovao na skupu, pa je o školi folkloru izvještavo njegov sin Andrija Ivančan, etnolog i polonist, inače umjetnički voditelj *Zagrebačkog folklornog ansambla dr. Ivana Ivančana*.

⁶ dr. sc. Borut Brumen je docent za etnologiju u Odjelku za etnologiju i kulturno antropologiju u Ljubljani. Predaje kolegij *Etnologija Europe*. Bavi se etnologijom Europe, društvenim događajima, vremenom i identitetom na Mediteranu, antropologijom granica i interetničkih odnosa, urbanom antropologijom, antropologijom Sahare. Uz niz stručnih i znanstvenih radova objavio je knjige: *Na robu zgodovine in spomina: urbana kultura Murske Sobotne med letoma 1919 in 1941*; *Sv. Peter in njegovi časi: socijalni spomini, časi in identitete v istrski vasi*.

i voditeljici personalne službe Ankici Stary na priređenim podacima i pomoći. Za potrebe ovoga prikaza korišteni su sljedeći izvori: *Ocjena rada (Samoanaliza)*, Zagreb, 20. svibnja 1999.; *Maticna knjiga upisanih na poslijediplomskim studijima*, od šk. god. 1961./1962. do šk. god. 1985./1986., različiti statistički i financijski izvještaji.

Filozofski fakultet i Odsjek za etnologiju

Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu djeluje 19 odsjeka i dvije katedre koje izvode nastavu za 41 studij. Studiji su uglavnom dvopredmetni, tek dijelom jednopredmetni i dopunski. Studiji se izvode prema 38 programa. Odsjek za etnologiju spada u grupu dvopredmetnih studija. Programi koji se izvode na Filozofskom fakultetu osposobljavaju diplomirane studente za rad u srednjim i osnovnim školama, za rad u kulturnim ustanovama: muzejima, galerijama, arhivima i knjižnicama, te za rad na poslovima s područja kulture i javnog djelovanja (mediji, izdavačke kuće), državnim ustanovama i tijelima uprave, vojsci i gospodarstvu. Zadnjih godina diplomirani studenti se sve više zapošljavaju izvan prosvjetnih i kulturnih ustanova.

Sustav studija je *približan sustavima studija na inozemnim sveučilištima*, a okviri su *zadani financijskim prilikama (nedovoljan broj nastavnika, nedostatak literature, nedovoljan broj učionica, velike seminarske grupe i dr.)*. Sustav studija *uglavnom odgovara sustavu na dijelu europskih sveučilišta*. Citiram: *Crtu suvremenosti daje mu u novom nastavnom planu i programu ponuda većeg broja izbornih kolegija, a studenti ih mogu birati sklopu svog odsjeka, te sa drugih fakulteta. Određenu crtu tradicionalnosti, karakterističnu i za dio europskih učilišta, daje studijima na Filozofskom fakultetu relativno jaka jezgra obvezatnih predmeta. Obimnijim reformnim zahvatima: više izbornih predmeta, bodovni sustav, veće uvođenje mentorske nastave, dosljednijem pretvaranju studenata u aktivne sudionike nastave i dr. ne pogoduju ograničena novčana sredstva, pedagoški standardi s velikim nastavnim grupama, napose na seminarima i vježbama, nedostatak učionica, opreme i literature i dr.* Nastavnici na Filozofskom fakultetu imaju još uvijek najniža ukupna osobna primanja na Sveučilištu.

Opremljenost Fakulteta nastavnim pomagalicama i sredstvima je oskudna i najvećim dijelom zastarjela, a tome u prilog govori i podatak da i učionice Odsjeka za informacijske znanosti raspolažu zastarjelim računalima. Fakultet posjeduje računalni mrežni sustav zastarjele izvedbe. Informatizacija cijeloga Fakulteta, a posebice Studentske službe tek predstoji.

Filozofski fakultet raspolaže fondom od 450 000 knjiga, a knjižnica Odsjeka za etnologiju s oko 7 500. Informatizacija knjižnice je u tijeku. Knjižnice na Fakultetu se zbog male površine kojom raspolažu pretvaraju u prostore za skladištenje umjesto za aktivno korištenje, a nedostaju i čitaonice. Postojeće su male i nedostatne. Organizacija knjižnica nije usklađena, kao ni jedinstvena služba nabave.

Fakultet je 1988. financiran iz državnog proračuna (88,2 %), a ostatak iz vlastitih prihoda. Fakultet je 1998. dobio 25% manje sredstava za materijalne troškove, a smanjeno financiranje je nastavljeno 1999. i u 2000. godini. Zbog nedostatka novca

Fakultet nije mogao izvršiti popravke, nabavljati opremu, a nabava knjiga i udžbenika je svedena na minimum. Spomenut ću kako se konkretna situacija odražava i na Odsjeka za etnologiju, jednim detaljem: nabavka dvaju stolaca kao zamjena za stare i raspadnute stolce bila je pravi pothvat.

· Broj zaposlenih na Filozofskom fakultetu na dan 30. 4. 1999.:

stalni nastavnici	300
znanstveni djelatnici u zavodima	8
znanstveni novaci	62
ostali djelatnici	128

Ukupno 498, a još 55 vanjskih suradnika je uključeno u nastavu. Na fakultetu je općenito zastupljen veći broj nastavnika u najvišim zvanjima, a broj nižih zvanja je nedostatan. Zaposlen je manji broj asistenata od potrebnoga, a također je i nedovoljan broj znanstvenih novaka (62).

Odsjek za etnologiju

- siječanj, 1979.: jedan redoviti profesor, tri znanstvena asistenta; Zavod za etnologiju: dvoje zaposlenih, Centar za pripremu atlasa: viši stručni suradnik, stručni suradnik, administrator
- ožujak, 1983.: dva docenta, dva viša stručna suradnika, četiri asistenta (od toga tri zaposlena u Centru za etnološku kartografiju), bibliotekar
- siječanj, 1990.: dva docenta, tri asistenta, stručni suradnik, dva novaka, bibliotekar
- listopad, 1992.: jedan redoviti profesor, četiri asistenta, jedan stručni suradnik, bibliotekar; Centar za etnološku kartografiju: pet znanstvenih asistenata
- rujanj, 1999.: jedan redoviti profesor, jedan docent, četiri viša asistenta, jedan asistent, dva znanstvena asistenta, bibliotekar

Prema tabeli potreba za radnim mjestima 17.3.2000. Odsjek za etnologiju zatražio je pet asistentskih mjesta: dva za Katedru nacionalne etnologije, dva za Katedru opće etnologije i jedno za Katedru za etnološke metode i kartografiju.

Upisani studenti

Broj upisanih studenata 1999. godine na sve četiri godine studija je bio 194. Prema broju upisanih studenata Odsjek za etnologiju se ubraja među srednje, a sličan broj imaju još fonetika, lingvistika, ruski jezik i književnost. Godine 1999. upisan je 61 student, od toga 10 za osobne potrebe (što znači da sami plaćaju školarinu). Na drugoj godini studija studira 41 student, na trećoj je 49 studenata, a na četvrtoj 43. Navedeni brojevi odnose se na redovite studente i ponavljače. Škol. god. 1998./1999. bila su upisana 184 studenta, redovita i ponavljači.

Na Fakultetu diplomira 60 do 70% upisanih studenata, a prosjek studiranja je između 5 i 6 godina. Najveći broj studenata prekida školovanje nakon prve godine, iz različitih razloga.

Planirana i utrošena sredstva za terensku nastavu (postotak se izračunava prema broju zaposlenih i broju studenata): planirano za 1999. godinu je bilo 45.000,00 kn, doznačeno je 13.635,00 kn, a potrošeno je 20.287,59 kn. U svibnju 2000. godine Odsjek je dobio na raspolaganje oko 5.000,00 kn za terensku nastavu. Sredstva za terensku nastavu ravnomjerno se raspoređuju prema broju nastavnika koji onda individualno planiraju različite vidove terenske nastave: ekskurzije, poglavito terenska istraživanja. Pokazalo se i ove godine, a i prijašnjih da je shema izračuna sredstava za terensku nastavu pogrešna. Redovito veći odsjeci dobivaju velika sredstva koja im služe jedino za organiziranje ekskurzija. Odsjek za etnologiju je prije par godina upravi fakulteta uputio dopis s primjedbom o nelogičnostima izračuna i o terenskoj nastavi kao specifičnosti studija etnologije. Uslijedilo je malo poboljšanje, a čini nam se da će biti potrebno opet uputiti dopis. Novim bodovnim sustavom studiranja koji se uvodi u mnogim europskim zemljama, a pripreme se provode i na hrvatskim sveučilištima, terenska nastava će imati vrlo važno mjesto u obrazovanju i bit će izjednačena s predavanjima.

Planirana i utrošena sredstva za materijalne troškove (postotak se izračunava prema broju zaposlenih i broju studenata):

- doznačeno do 30. 4. 2000. - 2.043,76 kn

Poslijediplomski studij

Poslijediplomska nastava - od šk. god. 1961. do 1962. do 1985. do 1986. (prema Matičnoj knjizi upisanih na poslijediplomskim studijima):

1961./1962. : šest;	1979./1980.: dvoje
1967./1968. : dvoje;	1980./1981.: šest
1972./ 1973.: jedan	1984./1985.: šesnaest
1974./1975.: dvoje	1987./1988.: trinaest
1977./ 1978.: pet	1991./1992.: devet

Primjećuje se u početku "suzdržan" interes za etnologiju, a kasnijih godina povećan. Sedamdesetih je bila popularna pedagogija, a kasnih sedamdesetih i u osamdesetim naročito je velik broj studenata upisivao poslijediplomski iz tada modernih i probitačnih predmeta: marksizma i sociologije.

Studije izvode odsjeci samostalno i u suradnji s drugim ustanovama i stručnjacima, npr. iz Instituta za etnologiju i folkloristiku. Od šk.god. 1999./2000. etnologiji, uz lingvistiku, kroatistiku i psihologiju je odobren magistarski i doktorski studij. Infrastrukturni i financijski uvjeti na Filozofskom fakultetu ne dopuštaju održavanje kontinuirane nastave. Nastava se izvodi u kraćim sesijama predavanja i seminara i jedino

su konsultacije studenata s mentorima vezane uz pisanje magistarskog rada trajniji vid rada sa studentima tijekom studija. Cjeloviti doktorski studij uveden je tek na nekim smjerovima i omogućava studentima da izaberu za završetak studija pisanje magistarskog ili doktorskog rada. Ministarstvo znanosti i tehnologije sudjeluje u financiranju poslijediplomskih studija za znanstvene novake i asistente (1.000,00 kn po semestru). Školarine poslijediplomskih studija na Filozofskom fakultetu su najniže na Sveučilištu. Teškoće u održavanju nastave vezane su uz nedostatak prostora, opreme i literature.

Akad. god. 1998./1999. na poslijediplomskom studiju etnologije bilo je 10 upisanih studenata. Broj obranjenih magistarskih radova na etnologiji: 1995. - 3, 1996. - 2, 1997. - 0, 1998. - 1, do 30. 4. 1999. - 0. Broj obranjenih magistarskih radova kreće se u prosjeku podjednako s ostalim grupama.

Stjecanje doktorata znanosti: od 1995. do 1999. godine znanstveni stupanj doktora znanosti steklo je 12 etnologa, veći broj obranjenih radova je bio 1997. i 1998. godine uglavnom zbog uvjeta koje su postavili Ministarstvo znanosti i tehnologije i Sveučilište. Isti je slučaj na ostalim Odsjecima, a prema broju stečenih doktorata znanosti etnologija spada u srednju grupu zajedno s povijesti, filozofijom, informacijskim znanostima, povijesti umjetnosti, psihologijom i arheologijom.

Filozofski fakultet je istodobno i izdavač, pri Fakultetu ukupno izlazi 10 časopisa. Dva su etnološka: *Etnološka tribina* kojemu je Fakultet samo adresa, ali je u najtežim trenucima za vrijeme Domovinskog rata dobio i malu, ali u tom trenutku važnu financijsku pripomoć od Fakulteta, te *Studia ethnologica Croatica* koji izdaje Odsjek za etnologiju.

Ministarstvo znanosti i tehnologije financira znanstvenu djelatnost (projekte, skupove i izdavačku djelatnost).

Što i kako dalje? Kako je vidljivo iz navedenih podataka Odsjek za etnologiju je samo mali kotačić u okviru velikoga stroja kakav je Filozofski fakultet. Dalja sudbina Odsjeka ovisit će o sudbini cijeloga fakulteta. Pod sudbinom u prvom redu mislim na financiranje i uvođenje tzv. bodovnog sustava studiranja koje nameće nove i više standarde. Nadamo se novoj opremi. U okviru Fakulteta Odsjek će se morati izboriti za bolje pozicije zajedno sa sebi srodnim ili sličnim Odsjecima, npr. s kolegama arheolozima trebat će se izboriti za odvajanje sredstava za terensku nastavu i ekskurzije. Nadamo se znanstvenim novacima, vanjskim suradnicima koji će predavati kolegije koji nedostaju, barem jednom etnomuzikologu. Prema novom nastavnom planu i programu predviđena je i studentska praksa u ustanovama koje zapošljavaju etnologe. U tu su svrhu odaslani upitnici o mogućnosti takve suradnje: odaziv kolega etnologa je veći od očekivanoga. Iako su opet sredstva kojima ustanove raspoložu minimalne ili nikakve, kolege su se odazvale da kao mentori sudjeluju i pripomognu u praktičnom uvođenju studenata u struku etnologa. Predstoji nam prisnije povezivanje i suradnja s Odsjekom za etnologiju i kulturnu antropologiju iz Ljubljane, te suradnje u okviru različitih europskih udruženja i programa, kao npr. CEEPUS program (*Central European Exchange Programme for University Studies*).

Dvije godine kasnije ili: Ipak se kreće

Odsjek za etnologiju je krajem godine 2001. godine uvršten u međunarodni CEEPUS program, što će studentima i nastavnicima omogućiti suradnju na razini sedam srednjoeuropskih fakulteta. U okviru priprema Filozofskog fakulteta Odsjek za etnologiju načinio je prijedloge novoga studija etnologije prema novom, tzv. ECTS bodovnom sustavu studiranja. Suradnici Odsjeka za etnologiju napredovali su u zvanjima pa sada Odsjek zapošljava jednoga redovitog profesora (prof. dr. Vitomir Belaj), četiri docenta (dr. Branko Đaković, dr. Milana Černelić, dr. Tomo Vinšćak, dr. Tihana Petrović), jednog višeg asistenta (dr. Jelka Vince-Pallua), jednog asistenta (mr. Tomislav Pletenac), jednog mlađeg asistenta (Marijana Belaj), jednog znanstvenog novaka (Nevena Škrbić), jednog stručnog suradnika (dr. Manda Svirac) i bibliotekara (mr. Ljubica Katunar). Do kraja godine 2002. očekuju se napredovanja nekoliko suradnika Odsjeka u viša zvanja. Suradnici Odsjeka prijavili su projekte u okviru natječaja Ministarstva znanosti i tehnologije. Filozofski je fakultet tijekom 2001. godine osuvremenio računalnu mrežu. U tijeku je, uz pomoć sredstava Ministarstva znanosti i tehnologije, projekt Filozofskog fakulteta izrade bibliotečne baze, koji uključuje i knjižnicu Odsjeka za etnologiju. Odsjek za etnologiju je u suradnji s Odsjekom za povijest opremio multimedijisku dvoranu za suvremeno izvođenje nastave. Početkom godine 2002. postavljena je web stranica Odsjeka za etnologiju. Odsjek je uspio izboriti povećana sredstva za terensku nastavu, a dogovoreni su i različiti vidovi međunarodne suradnje s naglaskom na istraživanju hrvatske dijaspor.

Godine 2000./2001. upisano je na poslijediplomski studij etnologije 25 studenata (pretežito diplomiranih etnologa, ali i iz drugih struka).

VITOMIR BELAJ

Odsjek za etnologiju
Filozofski fakultet
Zagreb

NASTAVA ETNOLOGIJE NA FILOZOFSKOME FAKULTETU SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Netom što je bila god. 1784. temeljito preustrojena stara zagrebačka Akademija, koju su bili osnovali još isusovci god. 1669., stekli su se na Mudroslovnome fakultetu Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu uvjeti za postupno uključivanje etnoloških i folklorističkih tema u nastavni plan. Zbilo se to, prije svega, na Stolici za filologiju slavensku, točnije, na Stolici za hrvatskosrpski jezik i književnost koja se iz nje izdvojila već god. 1875. Tamo je već u akad. god. 1875./76. Armin Pavić držao kolegij *Hrvatske narodne pjesme*, a za njime Tomo Maretić kolegije poput *Vjera Starih Slavena*, *Sjedišta dohistoričkih Slavena*, *Sjedišta slavenskih naroda od VI. do XI. vijeka*, *Istoričkoetnografski pregled Južnih Slavena od VI. do XI. vijeka* i druge. Etnološke teme obrađivao je u svojem seminaru i Dragtin Boranić, primjerice, o slavenske seljačkome domu. S druge strane, na Stolici za geografiju (na istome fakultetu), koja je razvijala dva usmjerenja: fizičkogeografski i antropogeografski, djelovao je od njezina osnutka (1883.) Petar Matković, koji je još god. 1867. sudjelovao na velikoj Moskovskoj etnografskoj izložbi (bio je nosilac, odnosno *Vlastnik srebrne kolajne etnografske izložbe i Sutrudnik prirodoslovnoga antropološko-etnografskoga društva kod sveučilišta u Moskvi*), a etnologiju je zadužio prije svega iznalaženjem i objavljivanjem dragocjenih starih putopisa. Izidor Kršnjavi utkao je pak u svoja predavanja na Stolici za povijest umjetnosti i umjetničku arheologiju od god. 1897. dalje teme o pučkim obrtima, posebice o obradi i urešavanju tekstila.

Na samome početku XX. stoljeća, kad se uređivanjem *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena* afirmirao mladi Antun Radić, trebala je biti za nj otvorena posebna katedra za etnologiju. No uslijed nesuglasica, ponajprije s Maretićem (posebice oko koncepcije njegove *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, 1899. i posljedica za hrvatske političke prilike koje su proizlazile iz nje), Radić katedre nije dobio. Na to je mjesto došao god. 1902. Đuro Šurmin, protegé bana Dragutina Khuen-Hédervarya. Šurmin je već postojeći okvir ponovno suzio na izučavanje pučke poezije.

Tako se dogodilo da je prva katedra s doista etnološkim sadržajem osnovana na Zagrebačkome sveučilištu na Bogoslovnome fakultetu kao Katedra za uporednu nauku

o religijama, koju je sve do god. 1960. držao Aleksandar Gahs (1891.-1962.). Taj je fakultet bio god. 1950. na dulje vrijeme iz ideoloških razloga izdvojen iz sastava Sveučilišta.

Na Filozofskome je fakultetu Katedra za etnologiju sa seminarom otvorena god. 1924., u politički nepovoljnu vremenu, a prvim profesorom postao je, dekretom iz Beograda i svim propisima i sveučilišnoj autonomiji usprkos, filolog i folklorist Petar Bulat koji je već nakon tri semestra bio zaslugom Stjepana Radića umirovljen. Nakon stanke od tri semestra konačno je u akad. godini 1927./28. započeo s nastavnim radom na toj katedri Milovan Gavazzi.

Dok je Gahs predavao opću i religijsku etnologiju u funkciji studija teologije, Gavazzi je razvio samostalan studij etnologije. U jedva tri godine potpuno je izgradio studij i razvio znanstvenu djelatnost u okviru seminara. Seminar je dobio za onda dostatne prostorije na Marulićevu trgu, knjižnicu, fotolaboratorij i vlastitu oglednu zbirku etnografskih predmeta. Potpuno izgrađena nastava obuhvaćala je prikaz povijesti etnologije te pregled nacionalne tradicijske kulture, kulture slavenskih i drugih europskih naroda te izvan europskih kultura. U okviru seminara potaknuo je razne stručne djelatnosti, izdavačku, skupljačku, snimao je etnološke filmove, a započeo je i s etnološkom kartografijom. Jedino je pučka književnost ostala i dalje u djelokrugu slavistike.

Prigodom organizacijskoga preustrojstva Fakulteta godine 1960., katedra se i sama preustrojila u Odsjek za etnologiju s dvjema katedrama: za opću (Bratanić) i za nacionalnu etnologiju (Gavazzi). Istodobno je iz seminara izrastao Etnološki zavod kao mjesto za izvođenje znanstvenoga rada. Narodna poezija ostala je i dalje u okviru kroatistike, gdje je god. 1950. godine osnovana Katedra za narodnu književnost (danas Katedra za usmenu narodnu književnost), dok se etnomuzikologija izučava na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu.

Odsjek, koji je god. 1982. bio privremeno (do 1992.) preimenovan u Etnološki zavod, danas ponovno nosi ime Odsjek za etnologiju, a svoju znanstvenu i stručnu djelatnost obavlja u okviru Etnološkog zavoda.

Studijski program dugo se nije mijenjao, tek se postupno dopunjavao novim kolegijima. Znatniji zahvati započinju tek god. 1961., kada se organizirala nastava poslijediplomskoga studija etnologije. Danas se poslijediplomski studij etnologije/kulturne antropologije izvodi u uskoj suradnji s Institutom za etnologiju i folkloristiku. Time se ne samo ublažava nestašica znanstvenonastavnoga osoblja na Odsjeku, nego ujedno šire teorijski okviri i pristupi izučavanju etnoloških pojava na područje kulturne antropologije.

U dva navrata pokušalo se uvesti, uz dvopredmetni, i jednopredmetni studij etnologije. Oba se puta pokazalo da je taj pokušaj bio preuranjen. Dvopredmetnost studija postavlja njegovu organiziranju znatna ograničenja. Zakonom propisana gornja granica opterećenja studenata nastavom je 15 sati tjedno (optimum je 12). Premda se deklarativno zahtijeva što veća fleksibilnost studija i veći udio izbornih kolegija u programu, provedbeni propisi omogućuju samo 10% izbornih kolegija.

Valja dodati da je nedavno, s akad. godinom 2000./01., započeo jedan novi studij na Filozofskome fakultetu, studij antropologije. Za njegovo izvođenje osnovana je posebna fakultetska Katedra za antropologiju, koja je samo administrativno priključena Odsjeku za etnologiju. U svojem djelovanju Katedra je posve samostalna. Po ustrojstvu ona je virtualna, tj. nema vlastitih nastavnika, nego na njoj djeluju nastavnici s drugih odsjeka, s drugih fakulteta i s Instituta za antropologiju. Nastava antropologije je veoma široko zasnovana. Najjače su jezgro kolegiji iz biološke antropologije, no predaju se i kolegiji s područja filozofske antropologije, teološke, pedagoške, lingvističke, ekonomske, političke i sl. Kulturna antropologija je zastupana neznatno. Studij antropologije dotiče se studija etnologije, no već iz opisa profila, u Programu studija, jasno se vidi da se studenti antropologije ne obrazuju za etnološka zanimanja.

U postupku je osamostaljivanje Filozofskoga fakulteta u Zadru i njegovo prerastanje u samostalno sveučilište. Predviđen je i osnutak studija etnologije. Program je, koliko sam mogao imati uvida u nj, brižno napravljen, no bit će vjerojatno problema s dovoljnim brojem kvalificiranih nastavnika za njegovo izvođenje.

Pred nama su novi zahvati u akademski život. Priprema se novi Zakon o visokome školstvu koji bi trebao hrvatskome visokom školstvu omogućiti priključak na europske tokove. Zakon inzistira na vrsnoći studijskih programa i vrhunskoj kvalificiranosti nastavnika. Posebne novine u njemu su uvođenje jedinstvenoga europskoga bodovnog sustava (tzv. ECTS, *European Credit Transfer System*) koji će studentima omogućiti lako prelaženje s jednoga sveučilišta na drugo, zatim produžavanje studija s četiri godine na pet i to s dosadašnjim fondom sati (ali s osuvremenjenim programima s, u pravilu, jednosemestralnim kolegijima; takav će studij davati diplomandu titulu magistra) te poslijediplomski studij u trajanju od tri godine, koji će biti ograničen na doktorski studij.

Novi bi Zakon trebao stupiti na snagu u ljetu god. 2002., nakon čega opet predstoji usklađivanje statuta i osmišljavanje novih studijskih programa.

JADRAN KALE

Županijski muzej u Šibeniku

JASENKA LULIĆ ŠTORIĆ

Narodni muzej u Zadru

**ETNOLOŠKA NASTAVA I INICIJATIVA ZA
ETNOLOŠKI STUDIJ U ZADRU**

U Zadru danas postoji visokoškolska nastava etnologije. Ova je nastava prilagođena studijskim smjerovima arheologije i razredne nastave, te se nastavlja na prijašnje strukovne angažmane - od planova za nastavu etnologije odmah pri početku rada Fakulteta 1956., preko istaknute etnološko-arheološke suradnje (rad iz 1969., izložba 1982.) i trajnog zanimanja iz ovog fakultetskog odsjeka za etnološke sadržaje u nastavi. Ujesen 1997. prodekan za nastavu pozvao je predložiti redovni dvopredmetni dodiplomski studij etnologije, koji je od tog vremena do ovog izlaganja prošao fakultetski i sveučilišni dio procedure otvaranja. Predloženi se studij ne trve s programima postojećih dodiplomskih studija etnologije i antropologije, uz obvezne se osnove zasnivajući na proučavanjima primorskih sadržaja i njihovih osvjedočivih povijesnih slojevitosti, u vezi s iseljeničkim odvjeticima hrvatskog naroda i novijim načinima diseminacije nastavnih sadržaja kojima im se može pristupiti. Do ustaljivanja domicilnog nastavnog kadra inicijativa uključuje domaće etnologe i predavače, te niz gostujućih i povremenih predavača.

Predloženi se studij etnologije želi osnovati u gradu kojemu početak sveučilišnog života i povijesti seže do osnivanja dominikanskog filozofskog i teološkog generalnog učilišta 1396. godine. Od njegova dokidanja 1807. do 1956. i osnutka Filozofskog fakulteta (isprva unutar Zagrebačkog sveučilišta) u Zadru je rijetko bilo visokoškolskog obrazovanja, a utjecaj starog učilišta sveo se na sumarnu povijesnu uspomenu. Nova je visokoškolska inicijativa nakon zadnjeg svjetskog rata bila pokrenuta među lokalnim intelektualcima i doskora je doživjela snažnu potporu središnjih kulturnih, nastavnih i političkih autoriteta u Hrvatskoj. Osnutku Fakulteta prethodilo je 1954. otvaranje Instituta za historijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a Fakultetsko vijeće se zasnovalo srpnja 1956. Odmah nakon toga su Miroslav Kravar (dekan), Jevto Milović, Mate Suić, Žarko Muljačić i Franjo Švelec zaduženi da kao Komisija za nastavni plan pripreve osnove za prvu akademsku godinu. Povjesničarima etnologije u Hrvatskoj je njihov plan od 1. kolovoza 1956. vrlo zanimljiv, jer je osim u Zagrebu etnologija predviđena u visokoškolskoj nastavi u još jednom gradu Hrvatske. Po uzoru na nastavni plan zagrebačkog Filozofskog fakulteta, oni su predložili osnivanje pet nastavnih grupa. Predvidjelo se jednopredmetno i dvopredmetno studiranje u historijskoj

i jugoslavističkoj grupi, a dvopredmetno u slavističkoj, romanističkoj i germanističkoj grupi. Nama najzanimljivija historijska grupa mogla bi se studirati u dvije varijante, s prvim glavnim predmetom i pet mogućih drugih glavnih predmeta, među kojima je uz povijest umjetnosti, arheologiju, latinski i moderni jezik bila i etnologija, u režimu studiranja od tri godine. Predavala bi se u dva nastavna predmeta i to kao opća etnologija i narodna etnologija, oba u tjednom trajanju od po šest sati. Blisko područje nastave ležalo je u predmetu narodne književnosti unutar jugoslavističke studijske grupe.

S ovim je nastavnim planom Fakultet otvoren listopada 1956., a u prvu godinu studiranja primljeno je 146 studenata - preko očekivanja od oko 50 do 80 studenata (*Narodni list* od 29. studenog 1956. i *Spomenica F. f. u Zadru* 1996., str. 11). Od toga ih je historijsku grupu predmeta upisalo 22. Na ovom nam mjestu manjkaju podrobni arhivski podaci, tako da ne znamo koliko se točno studenata odlučilo na ovaj način studirati i etnologiju. Po razdiobi historijskih katedri i naravi objavljenih radova možemo pretpostaviti da bi među 24 nastavnika i asistenta i trojice gostujućih predavača sa zagrebačkog Filozofskog fakulteta u toj nastavnoj godini etnologiju mogao predavati tek dr. Suić. Kako se odvijala prva akademska godina, otvarani su natječaji za nastavnička i suradnička mjesta, tako da je na sedmoj redovnoj sjednici Fakultetskog vijeća 20. veljače 1957. pod drugom točkom dnevnog reda na red došlo i otvaranje nastavničkog mjesta za predmet etnologije. Na toj je sjednici, gdje su sudjelovali M. Kravar, J. Milović, Ž. Muljačić, M. Suić, F. Švelec, V. Valčić i Z. Vince, o toj temi Mate Suić otvorio raspravu rečenicom iz zapisnika: *Sada se kao drugi glavni predmet predaje povijest umjetnosti, ali bi trebalo i za ostale druge glavne predmete - arheologiju i etnologiju - otvoriti natječaj. Kasnije bi trebalo angažirati jednog asistenta.* U raspravi dekana Kravara zapisano je da on misli da za etnologiju ne bi sada trebalo raspisivati natječaj, jer nema dovoljno slušača, a Dalibor Brozović primjećuje da bi uz njegov predmet i predmet dr. Švelca bilo interesantno da se sluša i etnologija, te zbog toga najtoplije preporuča da se za popunjenje nastavnika za taj predmet raspiše natječaj. Rasprava o otvaranju novih nastavničkih mjesta okončana je zaključkom da se raspiše natječaj za nastavnika arheologije, u čemu leži osnova ovom današnjem odsjeku (osnovanom rujna 1962.), kao i za nastavnike povijesti umjetnosti, historije srednjeg vijeka, nacionalne historije i pomoćnih historijskih znanosti, ali ne i za mjesto nastavnika etnologije. Iz ovakvih se raspoloživih podataka može pretpostaviti da je malenom broju studenata koji su se u historijskoj studijskoj grupi uz historiju kao prvi glavni predmet odlučili kao drugi glavni predmet studirati etnologiju oba etnološka nastavna predmeta mogao predavati dr. Suić. Nastavnici su bili iznenađeni prevagom filoloških nad historijskim izabirima studenata pa u tom dijelu zagrebački fakultetski predložak u budućnosti nije bio poduprt, o čemu svjedoče i dekanova razmišljanja nakon okončanih upisa: (...) *upis u prvu godinu pokazuje, protiv očekivanja, mnogo više interesa za studij modernih jezika i književnosti nego historijskih nauka. Treba se nadati, da će studenti s vremenom bolje ocijeniti mogućnosti koje im ovaj grad otvara upravo u studiju historije i srodnih nauka. (...) Nastava povijesti umjetnosti, osobito narodne, osloniti [će se] na Galeriju umjetnina i na kulturno-historijske spomenike širom grada.*

U istom će smislu biti koristan i Etnografski muzej. (Narodni list, 13. listopada 1956.). Po sjećanju akademika Petriciolija i akademika Šveleca, u stvarnoj se nastavi na počecima Fakulteta udio etnologije nije se uspio ostvariti. Po svjedočenju akademika Šveleca, kojem smo zahvalni na ovome iskazu, mi smo bili planirali i studij etnologije, i to uz povijest umjetnosti i uz slavističke grupe predmeta, ali to nismo uspjeli realizirati. Razgovarali smo o tome u više navrata, iznosili i neka relevantna imena, ali nikoga nismo uspjeli angažirati za taj predmet. Nije dolazio nitko ni kao gost da honorarno pokrije nastavu iz te discipline. (iz osobne prepiske, 2. prosinca 2000.).

U jugoslavističkoj studijskoj grupi je prvi asistent za narodnu književnost (za po dva tjedna sata predavanja i seminara) od listopada 1959. bio Milan Škrbić, koji je u Zadar došao nakon studiranja u Beogradu (v. sjednicu o njegovom ponovnom izboru 9. studenog 1962.), iako je još na opisanoj sjednici veljače 1957. dr. Švelec za ovo nastavničko mjesto predložio određene znanstvenike, a savjetom se ponudio i dr. Čubelić, no tada natječaj - vjerojatno zbog proračunskih ograničenja - za ovo mjesto nije bio ni raspisan. Zanimljivo je da se pri ponovnom izboru za nastavnika narodne književnosti 1962. javio završeni zadarski student Ivan Aralica, ali je prije kraja postupka povukao prijavu. Po ovom natječaju zaposlio se u zadarskoj Učiteljskoj školi, kojoj je kasnije postao ravnateljem, a u šezdesetima je i nadalje osvjedočeno njegovo zanimanje za folklor drniškog i kninskog kraja (*Nacional*, 23. veljače 1996.).

Čitavo je ovo vrijeme raspravljanja o etnološkoj nastavi u zadarskom Etnografskom muzeju radila kustosica Olga Oštrić, koja je od šezdesetih do osamdesetih plodno surađivala s ranijim kustosima Arheološkog muzeja, a potonjim predavačima Arheološkog odsjeka na Fakultetu, poimence dr. Matom Suićem i dr. Šimom Batovićem. Upravo su ovi arheolozi višekratno spominjali i potrebu visokoškolske nastave etnologije u Zadru. Sa dr. Batovićem je napisala u svome polju i danas nenadmašen rad *Tragovi ilirske kulturne baštine u narodnoj kulturi našeg primorskog područja* (objavljen 1969.), a potom sudjelovala i u uspjeljoj međustrukovnoj suradnji arheologa i etnologa na izložbi o nakitu iz 1982. U vrijeme ove izložbe u poslu kustosa već ju je odmijenila Jasenka Lulić, koja je nakon magistriranja 1990. pozvana predavati nastavni predmet etnologije za studente razredne nastave na kasnije odijeljenoj Višoj učiteljskoj školi, počevši s nastavnom godinom 1995./1996. i zaključno s nastavnom godinom 1999./2000. Prilagođeni je predmet 1996./1997. počela predavati i studentima arheologije. Od drugog dijela te nastavne godine studentima arheologije ovaj predmet predaje kustos šibenskog Županijskog muzeja Jadran Kale.

Sadašnja nastava etnologije na Visokoj učiteljskoj školi ima za cilj buduće učiteljice i učitelje upoznati sa sadržajem hrvatske tradicijske kulture, čime će se bolje snaći u određenim lokalnim sredinama i te etnografske sadržaje prilagoditi primjenama u svojim nastavnim programima (npr. za likovni odgoj, nastavu hrvatskog jezika i povijesti). Time bi se školska djeca upoznala sa tradicijskom kulturom kao s dijelom kulturne baštine, da bi je takvu mogla prepoznati i prihvaćati. U ovom je nastavnom predmetu mnogo veće zanimanje pokazano za praktični rad, poput učenja pletenja maslinovih grančica (iz jadranske zone sjeverne Dalmacije), pletenja palmi (iz Konavala)

pri Maslinskoj nedjelji i bojanja jaja voskom, nego za teorijska promišljanja. Uspješnima su se pokazala pobliža upoznavanja s nošnjama zadarskog kraja, uključivo i u depou, koje su studentice na Međunarodni dan muzeja u živom kontaktu reaktualizirale i predstavljale javnosti. Na studiju arheologije etnološka nastava pri razmišljanjima o kulturnim pojavama naglašava zajednička humanistička polazišta. Uz strukovne se osnove u većoj mjeri posvećuje međudisciplinarnim vezama i temama, ilustriranima primjerima iz povijesti struka u kojima su saznanja i tumačenja iz jedne struke koristila sintezama u drugoj struci. Tomu je prilagođen i izbor seminarskih tema. Na koncu, studenti se s poviješću etnologije i hrvatske etnologije upoznavaju u međuovisnosti sa zbivanjima u drugim humanističkim strukama. Koriste se i nastavne prigode iz izložbene i muzejske djelatnosti i u samom Zadru i u etnografskoj zbirci i njezinom graditeljskom okolišu na Velom Ižu. Sasma je sigurno da je kakvoća etnološke nastave blisko povezana i s rješanjem problema smještaja Etnološkog odjela zadarskog Narodnog muzeja, gdje bi muzejski prostori mogli poslužiti i kao nastavni praktikum.

Tijekom odvijanja ovakve etnološke nastave listopada 1997. je prodekan zadužen za nastavu upitao izraditi prijedlog dodiplomskog dvopredmetnog studija etnologije, kakav bi se u nastavi mogao kvalitetno kombinirati s nekim od već postojećih dvopredmetnih studija. Nakon što je dekanat na dužnost rujna 1998. nastupio u istom sastavu, prijedlog je idućeg studenog dokončan i upućen u fakultetsku proceduru. Taj je dio postupka odobravanja završen travnja 1999., a svibnja 2000. na svojoj prvoj zadarskoj sjednici odobrio ga je i Senat Sveučilišta u Splitu. U međuvremenu je Ustavni sud 26. siječnja 2000. izvan snage stavio određene odredbe Zakona o visokim učilištima koje se tiču rada Nacionalnog vijeća za visoko školstvo, pa je time i odložen ovaj zaključni dio ocjeniteljske procedure i postupka odobravanja.

Studij je predloženo nazvati etnološkim i sociokulturnim imenom, a zasnivao bi se na novijim teorijskim usmjerenjima, strukovnim primjenama i većoj pozornosti usmjerenoj k primorskim i gradskim sredinama obilježenim dugovječnom pismenošću. Takvim se nestandardnim disciplinarnim iskušenjima može nadati othrvati uz pomoć nekoliko prilagođenih nastavnih predmeta od predavača s već postojećih fakultetskih odsjeka, dok bi posao predavača etnologije činilo devet etnologinja i etnologa iz Zadra, Zagreba, Pazina, Splita i Šibenika. Kao mjera uspješnosti ovog nastavnog prijedloga bi se među tom predavačkom osnovom imao ustaliti krug domaćih zadarskih nastavnika.

Etnološki bi nastavnici ponudili ove nastavne predmete: Povijest etnologije, Znanstveni identitet hrvatske etnologije, Metode, tehnike i etika etnološkog istraživanja, Folkloristika, Folklorni likovni izraz, Etnologija obitelji, Etnologija grada, Mitologija, Etnologija religije, Proučavanje i zaštita materijalnih oblika, Osnove za kulturnu mediteranistiku, Etnicitet i kultura, Hrvatsko iseljeničtvo, Kulturna ekologija, Filmsko i televizijsko predstavljanje etnografskih sadržaja i Etnološka informatika. Nastavnici s drugih studijskih grupa ponudili bi nastavne predmete Antropološki leksik u jadranskoj toponimiji, Obitelj u antici, Očuvanje i zaštita kulturnih dobara, Sudbina grada dinarskog prostora od predrimskog doba do ranog srednjeg vijeka, Muzeologija, Dijalektologija i Povijest pomorstva hrvatskog Jadrana.

Može se pretpostaviti da bi osnovu studenata činio izbor upisanika iz primorja. Ovakve pretpostavke valja uzeti s ograntom, jer se i za sam Fakultet u vremenu osnivanja smatralo da će privući godišnju populaciju dalmatinskih upisanika od oko petsto mladića i djevojaka, no vrijeme je pokazalo da je glavnina ovih migracija bila i dalje usmjerena prema Zagrebu, a zadarski je Filozofski fakultet presjek svojih studenata ustalio dijelom u širokom primorskom pojasu, a dijelom u novoj studentskoj populaciji iz primorskog zaleđa, kojoj je visoko obrazovanje na ovaj način postalo pristupačnijim (*Spomenica* 1996., 11, i *Spomenica* 1958., 11). Stoga studij od početka svojim strukovnim osnovama, svježim teorijskim polazištima i načinima nastave treba biti privlačan ukupnoj studentskoj populaciji u Hrvatskoj. Uz domaće studente u našem je vremenu osnovano računati i na specifični udjel inozemnih studenata koji bi nastavne predmete slušali na hrvatskom jeziku. Može se pretpostaviti da će se moći podržati dva načina kojima će hrvatski govornici moći pohađati novoosnovani studij. To su stipendirane razmjene studenata i udaljeno studiranje pomognuto umreženim računalima.

Prvi način ovisi o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji, unutar koje se studenti i nastavnici mogu natjecati za stipendije unutar programa *SOCRATES*. Cilj programa je omogućavanje desetini godišnje europske populacije od sedam milijuna studenata da dio studija na jasno ovjeroljiv način položi u drugoj zemlji. Kroz prethodni program *ERASMUS* (kratica izvedena iz naziva *European Community Action Scheme for the Mobility of University Students*) ukupno je izdvajanje od 424 milijuna eura od 1987. do 1995. takvu studijsku pokretljivost omogućilo za oko tristo tisuća studenata, i, samo u jednoj godini, za oko pet tisuća nastavnika. Od toga se oko 5% pohađanih sadržaja odnosi na humanističke znanosti. Od 1995. do 2000. godine nastavljaajući je program *SOCRATES* u 18 europskih zemalja raspolagao sumom od 850 milijuna eura, a do 2005. se predviđa utrošiti još 1850 milijuna eura. Priključivanje Hrvatske Europskoj uniji omogućit će hrvatskim govornicima koji studiraju u zemljama članicama da do jednu godinu svojeg studiranja pohađaju u Hrvatskoj. U tome je smislu važna blagovremena prilagodba nastavnog programa.

Drugi je način pohođenja nastave za hrvatske govornike u drugim zemljama, ponajprije prekomorskim, zasnovan na razmjeni digitaliziranih sadržaja putem umreženih računala. Ovaj se način nastave nadovezuje na radijske i televizijske programe kojima se prethodnih desetljeća željelo upotrijebiti ili nadomjestiti obrazovanje uglavnom na osnovnoškolskoj razini. Od šezdesetih se godina udaljena nastava obavlja i na sveučilištima, a također i pomoću računala. 1997. godine po prvi je put jedno sveučilište ponudilo umrežene računalne sadržaje za svaki svoj nastavni predmet (UCLA u SAD), što je u vrijeme ovog izlaganja već raširen nastavni standard. Istodobno raste i broj nastavnih predmeta ponuđenih za pohađanje isključivo u njihovu posredovanom i digitaliziranom obliku, pri čemu dominiraju tehničke znanosti. Kategorija izvršnih pomagala namijenjenih ovakvom dopunjavanju ili umreženom osamostaljivanju visokoškolske nastave podvedena je pod tehnički izraz *courseware*. Pretpostavljamo da u primjeru našeg obrazovnog prijedloga uključivanje umreženih digitaliziranih sadržaja u nastavu podrazumijeva zadovoljavajuću informatičku potporu unutar Fakulteta

(LAN, tj. *Local Area Network*, dodjeljivanje elektroničkih adresa i pristupa računalima, kao i službu tehničke asistencije), nastavničku sposobnost da se na studentsko pitanje elektroničkom poštom odgovori u roku od dva dana, nenuđenje potpuno elektroničkih nastavnih sadržaja koliko onih upotpunjavajućih s fizičkom nastavom (npr. s uvodnim i zaključnim okupljanjima u predavaonicama), kao i prikladno raščlanjivanje nastavnih predmeta na lakše sprovedive nastavne podcjeline. Za nastavnike koji predaju humanističke ili društveno-znanstvene teme na manje poznatim jezicima svijeta ovakvi načini nastave izdašno pomažu u distribuciji teško pronalazivog nastavnog gradiva neovisnoj od fizičke udaljenosti. Među iseljeništvima je uočen značaj ponude vijesti na partikularnim jezicima, a također se može pretpostaviti i sličan utjecaj prilagođenih sadržaja visokoškolske nastave.

Predlažući etnološki studij u Zadru, krenuli smo i od pretpostavke da su ovoj sredini oba ova načina studiranja napose primjerena. Ovaj je dio Hrvatske snažno obilježen povijesnim iseljavanjima, te bi u narodu kojem 3.7 milijuna pripadnika živi unutar matične države a čak 2.5 milijuna izvan nje upravo na ovakvom mjestu mogli krenuti u ponudu na taj način kulturno prepoznatljivog visokoškolskog programa. Takav bi trebao biti privlačan i državljanima ove zemlje i sunarodnjacima izvan nje, kao i drugim tematski zanimanim studentima. S druge strane, svojevrsna pretpovijest visokoškolske etnološke nastave u Zadru iz vremena početaka Filozofskog fakulteta može nas upozoriti na karakteristične teškoće pri uspostavljanju novog studija ove vrste. Među organizacijskim problemima vjerojatno će teško biti okupljanje domicilnog nastavnog kadra, tj. jezgre od oko pola tuceta nastavnika za koje je radi kakvoće rada sa studentima korisno obitavati u gradu nastave. Današnja uređenost znanstveno-istraživačkog i referalnog rada u središtima izvan glavnog grada čini ovakvu namjeru tegobnom, pri čemu bi mogla pomoći nova sustavna rješenja i umrežavanja sadržaja. Sadržajno, za ovu je inicijativu zanimljiva posvemašnja percepcija sredozemne usmjerenosti, iako je nakon sedamdesetih utemeljenost antropološke mediteranistike pod raspravom. Na koncu, u studentskoj recepciji namjeravanog studija također je poučno razmotriti početke Filozofskog fakulteta, kako je u ovom članku već naznačeno.

BRANKO KRANJČEV

O. Š. Dore Pejačević
Našice

**ETNOLOŠKI SADRŽAJI U IZVANNASTAVNIM I
DRUGIM AKTIVNOSTIMA UČENIKA ŠKOLE**

Etnološki sadržaji javljaju se danas u školskoj praksi u gradivu nekih nastavnih predmeta tijekom cijelog osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Drugopodručje prisutnosti u školi su izvannastavne i druge aktivnosti učenika. U ovom radu riječ je o ovom potonjem području njihove zastupljenosti u životu i radu naših škola. Pokušat ću ukratko opisati njihove pojavne oblike, ocijeniti postojeće stanje i, u skladu s tim, dati odgovarajuće prijedloge.

Na području izvannastavnih i drugih aktivnosti učenika etnološki se sadržaji javljaju u ovim oblicima:

1. u izvannastavnim etnografskim skupinama (grupama), kao etnografska grupa i skupina mladih vezilja;
2. u obliku učeničkih sekcija proizvodnog usmjerenja u sklopu učeničkih zadruga, kao primjerice zlatovezačka, čipkarska i keramičarska sekcija;
3. u obliku povremenih akcija što ih pokreće Pokret prijatelja prirode *Lijepa naša* i njegovi ogranci diljem Hrvatske, kao primjerice izložba starih i zaboravljenih jela, izložba kruha, opisivanje narodnih običaja i prikupljanje etnografskih predmeta;
4. u obliku povremenih aktivnosti i akcija što ih pokreću drugi izvanškolski čimbenici, kao Ministarstvo kulture, muzejsko-galerijske ustanove, knjižnice, arhivi, turističke zajednice, ogranci Matice hrvatske i tako dalje, te
5. u obliku aktivnosti što ih pokreću i provode same škole prema svome nahodanju, primjerice skupljanje etnografskih predmeta u svrhu dekoriranja školskih prostora.

1. Izvannastavne etnografske skupine

Ovaj oblik izvannastavnih aktivnosti ima dugu tradiciju. Etnografske skupine najprikladniji su i najsustavniji oblik izvannastavnog upoznavanja učenika s etnografskom problematikom. U njima se okupljaju učenici koji pokazuju pojačana interes za tu problematiku.

Skupinu čini manji broj učenika. Optimalan broj za rad skupine je od 10 do 15 učenika.

Skupina se strukturira na nekoliko načina. Najčešće je sastavljena samo od učenika jednog razreda, npr. petog ili svih razreda od petog do osmog.

Rad skupine izvodi se, u pravilu, u okviru redovite školske satnice u trajanju od 1 do 2 školska sata tijekom cijele školske godine.

Na čelu skupine stoji nastavnik voditelj. On ima ulogu organizatora, informatora, savjetnika, suradnika, instruktora i moderatora. Obično je to nastavnik zemljopisa, povijesti i likovne kulture. Prijašnjih godina bio je to često i nastavnik domaćinstva, predmeta koji više ne postoji. Rad voditelja podliježe nadzoru (internom i eksternom). Uobičajeni poslovi i zadaci voditelja su:

- formiranje skupine,
- izrada plana i programa rada (u suradnji s učenicima),
- dogovor s učenicima o načinu, mjestu i vremenu rada, obvezama učenika i slično
- praćenje napredovanja postignuća svakog učenika i skupine u cjelini,
- predstavljanje rezultata rada skupine i
- vođenje dokumentacije o radu.

Plan i program rada skupine izrađuje voditelj uz sudjelovanje učenika. Pri izradi izvedbenog programa uzimaju se u obzir interesi i potrebe učenika, mogućnosti škole i mjesne prilike. Programom se obuhvaćaju sljedeći sadržaji:

- upoznavanje etnografskih značajki kraja u kojem se nalazi škola,
- upoznavanje s etnografskom literaturom koja se odnosi na kraj u kojem žive učenici,
- prikupljanje etnografskih predmeta i druge etnografske građe,
- izrada mapa, albuma, zidnih panoa, zbirki i slično,
- izrada ukrasnih ili uporabnih predmeta na osnovi etnografskih predložaka,
- posjete muzejima, smotrama folklora i drugim mjestima gdje se nalazi etnografska baština,
- postavljanje etnografskih izložbi za Dan škole, na kraju školske godine ili kojom drugom prigodom.

Iskustvo pokazuje da etnografske skupine mogu postizati vrlo vrijedne rezultate, naročito u onim školama gdje je uspostavljena i dobra suradnja s muzejima i gdje se kod prikupljanja predmeta i građe poštuju osnovna načela muzejskog rada. Ohrabruje činjenica da se učenici rado uključuju u takve skupine. One su dobro prihvaćene i od velikog broja roditelja. Nažalost, u zadnjih nekoliko godina evidentan je trend smanjivanja učeničkih izvannastavnih aktivnosti općenito, pa tako i skupina etnografskog sadržaja. Više je razloga takvom stanju. Držim da su najvažnija ova dva: neravno pravaan tretman izvannastavnih aktivnosti u strukturi radnog vremena nastavnika zbog čega ih oni nerado prihvaćaju. One su marginalizirane u odnosu na redovitu i izbornu nastavu. Drugo, kod nastavnika s dužim radnim stažom (preko 25 godina) smanjena je tjedna norma neposrednog rada za 2 do 6 sati, pa se njihova satnica najčešće popunjava samo u redovitoj i izbornoj nastavi. Tako izvannastavne aktivnosti ostaju po strani.

Učenice tekstilne struke Srednje škole *Ise Kršnjavoga* u Našicama rade u tehnici zlatoveza. Foto: Kršan

Posjetitelji oko izložbene postave Srednje škole *Ise Kršnjavoga* u Našicama na *Smotri učeničkih zadruga* u Malom Lošnju, 1999. godine

2. Etnografske sekcije u učeničkoj zadrugi

I učeničke su zadruge više godina prisutne u školama i značajni su dio odgojno-obrazovnog instrumentarija škole. Danas ih nalazimo u svim većim školama. Što je učenička zadruga? Kakav je njezin pedagoški potencijal? Zadruga je posebna organizacija učenika u školi koja za temeljnu djelatnost uzima i njeguje proizvodni rad učenika s time da ovaj po sadržaju i organizaciji ima u prvom redu odgojni karakter. Najčešći organizacijski oblici rada u zadrugi su različite sekcije: povrtlarska, ratarska, cvječarska, voćarska, košaraška, pčelarska itd. No, važno je dodati da u sklopu učeničkih zadruga postoje i djeluju i drugi, zadrugi srodni oblici rada: školski vrt, botanički vrt, čipkarska sekcija, veziljska sekcija i druge. U spomenutim i sličnim sekcijama učenici se bave izradom i prodajom ukrasnih i uporabnih predmeta. Dakle, oni se ovdje na prkatičnom planu upoznaju s etnografskim sadržajima i nastoje ih prenijeti u život. Takva nastojanja traže vještu ruku, veliki napor i mnogo rada osobito ako su usmjerena na očuvanje i zaštitu izvornog hrvatskog nasljeđa. Rad u tim zadržnim sekcijama temelji se, inače na sličnim načelima koja važe za skupine izvannastavnih aktivnosti (imaju godišnji program i voditelja, učenici se za njih slobodno opredjeljuju itd.). U nekim zadrugama susrećemo vanjske suradnike škole u ulozi voditelja i pojedine lokalne tvrtke u ulozi sponzora. Za razliku od izvannastavnih aktivnosti učenici zadrugari imaju više mogućnosti za popularizaciju i predstavljanje svoga rada u školi, mjestu škole, lokalnoj sredini i šire. Njajznačajniji način prikazivanja rada i postignuća učenika i voditelja u različitim segmentima zadržne prakse zasigurno su smotre (školska, županijska, državna). Njih provode i organiziraju Ministarstvo prosvjete republike Hrvatske i Hrvatske zajednice tehničke kulture. Načini predstavljanja već su dobro ustaljeni i točno propisani od starne organizatora. Zanimljivo je da se tu preporučuje, premda ne kao obveza, i javna demonstracija same proizvodne aktivnosti koju izvode članovi sekcije, što podrazumijeva izradu proizvoda — suvenira, makete, ukrasa i slično. Demonstracija obuhvaća process izrade predmeta, dijelova tog procesa ili završnu fazu. Nadalje, na smotri se mogu predstaviti i istraživački radovi učenika oblikovani kao pisani radovi. Riječ je o radovima što su proizašli na temelju istraživanja učenika. Primjerice, kao rezultat učeničkih kulinarskih istraživanja nastala je zbirka recepata (naputaka) za pripremanje jela narodne kuhinje. Nažalost, i ovi zanimljivi i vrijedni zadržni oblici rada teško nalaze mjesto u strukturi radnog vremena nastavnika.

Kako škola i njeni djelatnici doprinose afirmaciji naše etnografske baštine, pokazuje primjer iz sredine iz koje dolazim.

Već četvrtu godinu učenici tekstilne struke u Srednjoj školi *Ise Kršnjavoga* u Našicama rade na projektu pod nazivom očuvanje baštine, vezovi Slavonije — zlatovez. Voditeljica ovog zanimljivog projekta, koji se ostvaruje kroz 50 sati, je ing. Kornelija Barukčić, a u njega je uključeno dvadesetak djevojaka 1. do 3. razreda. One uče tehniku zlatoveza i primjenjuju je kod izrade ukrasnih i uporabnih predmeta, uzimajući kao polazište izvorne narodne motive iz Slavonije, naročito s područja Đakovštine. Prošle školske godine one su uspješno nastupile na *Smotri učeničkih zadruga i srodnih oblika* u Malom Lošinjju gdje su zauzele visoko treće mjesto (treću nagradu). Ove školske godine imale su pak vrlo zapažen nastup na modnoj reviji u Tuheljskim Toplicama u okviru državnog natjecanja.

3. Akcije pokreta prijatelja prirode *Lijepa naša*

Pokret prijatelja prirode *Lijepa naša* danas je najveća ekološka udruga u republici Hrvatskoj. Utemeljena je nakon Domovinskog rata. Udruga ima preko 100 ogranaka (čiji se broj stalno povećava) diljem Hrvatske i na tisuće članova. Utemeljena je s namjerom da uključi mlade u zaštitu prirode i okoliša, ali i cjelokupne naše baštine — prirodne, povijesne i kulturne. Udruga tijesno suraduje s Državnom upravom za zaštitu prirode i okoliša (danas Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja). Predsjednik udruge je i ravnatelj Državne uprave za zaštitu prirode i okoliša. U hrvatskoj javnosti *Lijepa naša* poznata je po svom opsežnom i ambicioznom programu te posebnim projektima namijenjenim informiranju i obrazovanju mladih za okoliš, kao što su: Ekološki kviz *Lijepa naša*, Dani zahvalnosti za plodove zemlje — dani kruha, Eko-kviz *Baština čovječanstava*, Eko-škole.

I ogranci *Lijepa naše* izrađuju svoje programme rada za razdoblje od jedne godine. U programme uključuju aktivnosti i sadržaje zacrtane u središnjici i aktivnosti koje sami biraju u skladu sa svojim mogućnostima i potrebama sredine u kojoj djeluju. Ogranke u školama vode odrasli. Najveći teret rada pada obično na leđa nekolicine nastavnika, nastavnika aktivista. Aktivisti danas predstavljaju najkreativniji i pedagoški najvitalniji dio nastavničke populacije. Pristupanje *Lijepoj našoj* je slobodno, dobrovoljno. Rad se ne plaća. Nije u strukturi radnog vremena nastavnika. Zahvaljujući baš takvim okolnostima iz *Lijepa naše* potekle su brojne inicijative i uspjele akcije. Rezultati njena rada su evidentni u svakoj školi i sredini u kojoj djeluje. To se lijepo vidi po uređenom okolišu, očuvanosti školske zgrade i inventara, posađenom raslinju, uređenom školskom vrtu, pošumljenim površinama, smanjenom otpadu, uređenim javnim površinama u mjestu škole, dobrim rezultatima učenika u eko-testovima, pojačanom interesu mladih za prirodna i kulturna dobra što ih susreću u svom okružju, postavljenim izložbama s ekološkom i kulturno-povijesnom tematikom, uređenim spomenicima kulture itd.

S motrišta naše teme posebno su zanimljiva dva projekta *Lijepa naše*: Ekološki kviz *Lijepa naša* i Dani zahvalnosti za plodove zemlje.

Kviz obuhvaća provjeru razine ekološkog znanja učenika i prikaz nekog praktičnog rada pod nazivom Istražili smo — uradili smo — predložimo. Tema rada može biti i spomenička baština. O izboru teme škola odlučuje sama ili u dogovoru sa stručnjacima.

Drugi projekt — Dani zahvalnosti za plodove zemlje — Dani kruha otvara još veće mogućnosti za izravan susret učenika s etnološkom tematikom. Pored članova *Lijepa naše* u njega se uključuju i drugi učenici škole pa i roditelji. Donosim nekoliko zapisa iz dnevnika rada jednog aktiviste *Lijepa naše*:

- Učenici trećeg razreda posjetili industrijsku pekaru u mjestu da bi se upoznali s nastajanjem kruha.
- Posjetili seosko domaćinstvo, upoznali stari način pečenja kruha.
- Posjetili mlin i vidjeli kako se melje žito.
- U učionici postavili tematsku izložbu *Od zrna do kruha*.

- Upoznali narodne običaje u svezi s blagovanjem kruha.
- Uz pomoć roditelja učenici pripremili razrednu izložbu plodova zemlje i ljudskog rada (voće, povrće, žitarice, vrste kruha proizvodi od brašna, jestivi šumski plodovi itd.)
- Sudjelovali u pripremanju velike školske izložbe na istu temu. Plodove zemlje postavili u seljačka kola. Kod seoskog kolara doznali nazive dijelova i postavili ih uz kola.
- Prikupljali recepte za pripremanje starih jela.
- Sudjelovali u prikupljanju starih predmeta povezanih s pripremanjem i pečenjem kruha.
- Sudjelovali u školskom natjecanju u izradi najoriginalnijeg kruha (kruh koji se odlikuje osobitim izgledom, umijećem izrade i kreativnošću).
- Sudjelovali u natjecanju u izradi zaboravljenog kruha (starinski kruh, osobit po načinu izrade, dio naše prošlosti).
- Pripremali za školsku izložbu likovne i pisane radove u svezi s kruhom.
- Skupljali poslovice i iraze u svezi s kruhom.
- Bili nazočni na blagoslovu plodova zemlje u predvorju škole.

4. Akcije i aktivnosti ostalih izvanškolskih čimbenika

Na školski život danas utječu u izvjesnoj mjeri i brojni izvanškolski čimbenici. Oni se povremeno obraćaju školi, izravno ili putem okružnica. S motrišta naše teme posebnu pozornost zaslužuju čimbenici koji traže od škole da se više angažira na afirmaciji kulturnog nasljeđa. To su primjerice: Ministarstvo kulture, muzejsko-galerijske ustanove, knjižnice, arhivi, turističke zajednice, ogranci Matice hrvatske, stručna društva, Matica slovačka u Hrvatskoj itd.

Što traže ovi čimbenici? Što nude?

Prvo, oni pozivaju škole i učenike u svoje prostore na različite izložbe, stručne skupove i manifestacije.

Drugo, neki od njih idu nešto dalje. Pozivaju škole na izravno uključivanje u svoje akcije. Recimo, zajedno s njima pripremaju posebne izložbe likovnih radova s etnografskim sadržajem. Tako je Etnografski muzej u Zagrebu svojevremeno postavio izložbu temom *Narodna materijalan kultura i dječje stvaralaštvo*, a u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu na izložbi *Naša kulturna baština i narodni običaji u dječjem likovnom izrazu* prikazana su brojna likovna ostvarenja učenika osnovnih škola. Zanimljivo je da su na izložbi u Etnografskom muzeju osim učeničkih radova bili izloženi i etnografski predmeti — predlošci. Većina izloženih radova rađena je na osnovi slobodne likovne interpretacije konkretnih etnografskih predložaka. Izložba je pokazala da tako nastaju vrlo kvalitetni i zanimljivi učenički radovi. Naša je spomenička baština nedvojbeno snažno vrelo estetskoga, pa kao takva ima snažnu moć nadahnuća.

Nadalje, iz redova izvanškolskih čimbenika dolaze i pozivi školi za učenjem narodnih plesova, izradom narodnih nošnji, čuvanjem tradicijskih običaja i slično.

Svečana narodna nošnja iz Đakovštine u predvorju Srednje škole *Ise Kršnjavoga* u Našicama. Izradile su ju učenice tekstilne struke uz stručno vodstvo ing. Kornelije Barukčić.
Foto: Kršan

Motiv s izložbe učeničkih likovnih radova (plakata) u Osnovnoj školi *Dore Pejačević* u Našicama rađenih prema muzejskim predlošcima (nastavnici likovne kulture prof. Tihomir Maroević i prof. Marcel Arnold).
Foto: B. Justić

Kako škole reagiraju na takve inicijative i nastojanja sa strane? Različito: ima tu ignoriranja, ravnodušnosti i prihvatanja. Većina škola ipak se pozitivno postavlja prema vanjskim utjecajima. Evo kakave je rezultate polučila jedna okružnica Ministarstva kulture u jednoj ovdašnjoj osnovnoj školi. Okružnica potječe iz 1995., a odnosi se na obilježavanje Dana nasljeđa — 23. rujna. Ministarstvo se obratilo školama i zamolilo ih da se aktivno uključe u obilježavanje toga dana. Evo “odgovora” škole:

- na satovima povijesti s učenicima je obrađena tema Spomenici kulture u zavičaju
- nekoliko razrednih odjela posjetilo je izložbu Kulturno nasljeđe Franjevačkog samostana u Našicama,
- učenici nižih razreda posjetili su seosko domaćinstvo gdje su promatrali i opsivali neke predmete i objekte, npr. krušnu peć, hambar, džeram; po povratku u školu pisali su pismene sastavke i radili likovne radove,
- u nekoliko razrednih odjela skupljen je veći broj predmeta kulturne baštine od kojih je načinjena razredna izložba,
- u podružnoj školi Vukojevci postavljena je stalna izložba fotografija na temu *Slike iz života našega sela*. Fotografije prikazuju karakteristične bjekte narodnog graditeljstva, stare zanate (kovač, potkivač, kolar, tkalja), seosku narodnu nošnju i dječje drvene igračke, a svrha im je “otkriti” učenicima dio pokretnog i nepokretnog nasljeđa sredine u kojoj žive i razviti kod njih pravilan odnos prema tom nasljeđu.

To je primjer koji ohrabruje, praksa s kojom bi trebalo nastaviti. U pomalo pospani i inertni školski sustav valja povremeno ubrizgavati svježu krv, svježije impulse sa strane. Ako se to dobro pripremi, solidno pedagoški i stručno osmisli, neće ostati bez odjeka u školi.

5. Aktivnosti što ih pokreću i provode same škole

U velikom broju škola danas nastavnici samoinicijativno prakticiraju neke ekološke aktivnosti. Oni prikupljaju predmete, sami ili uz pomoć učenika da im posluže kao dekorativno, nastavno i poticajno sredstvo.

Dekorativna funkcija etnografskih predmeta zasad je u prvom planu. Ona zaokuplja pozornost nastavnika različitog stručnog profila: likovne kulture, povijesti, zemljopisa, tehničke kulture, glazbene kulture, razredne nastave. Tako se dogodilo da su mnogi etnografski predmeti postali omiljeno sredstvo za ukrašavanje hodnika, predvorja, učionica, zbornica i kabineta, pa čak i službenih radnih prostorija. Već prvi letimičan pogled otkriva promatraču da su preslice, kolovrati, ručnici, rupci, rubače od domaćeg platna, lončarski proizvodi i sl. postali uobičajenim standardnim dekorom škole. U većini slučajeva ova je funkcija, nažalost često i jedina ili bar jedina koja se može nazrijeti.

Funkciju etnografskog predmeta kao nastavnog sredstva tek treba afirmirati. U svakodnevnom školskom radu ona je dosta zapostavljena. Radi se o tome da se etnografski predmeti, izdvojeni iz primarnog konteksta, tretiraju kao vrijedan izvor za neposredno stjecanje znanja iz naše bliže i dalje prošlosti. Da bi se mogli podići na tu razinu vjerodostojnog povijesnog izvora i dokumenta, moraju se opskrbiti odgovarajućim podacima (naziv, porijeklo, funkcija, i sl.), što se u školi rijetko kad događa.

Treća funkcija etnografskih predmeta — funkcija predložka uzela je u školi dosta maha. Nju su najviše afirmirali nastavnici likovne kulture i razredne nastave, dovodeći učenike u položaj da prvo ostvare vizualni kontakt s predmetom nakon čega slijedi njihova stvaralačka likovna interpretacija. Uporište uza takav pristup etnografskom materijalu nalaze u aktualnom nastavnom programu, stručnoj literaturi, instruktivnim materijalima i propozicijama likovnih natječaja i smotri.

Zaključak

Na osnovi svega što je ovdje izloženo pokazuje se da je suvremena škola značajno mjesto susreta učenika s etnološkim sadržajima, mjesto koje zaslužuje više pozornosti stručnjaka etnologa. Područje susreta može se još više proširiti, a recepcija etnoloških sadržaja od strane učenika učiniti još kvalitetnijom. Imajući to u vidu, iznosim i neke prijedloge s tim u svezi.

Prijedlozi za afirmaciju etnoloških sadržaja u izvannastavnim i sličnim aktivnostima učenika:

1. Izboriti se za ravnopravan tretman ovih aktivnosti u tjednoj strukturi radnog vremena nastavnika kako bi se zaustvio daljni pad obuhvata učenika ovom vrstom aktivnosti.
2. Ovaj segment odgoja i obrazovanja učenika potrebno je posebno pratiti, valorizirati i podupirati od strane stručnjaka putem dodatnog educiranja nastavnika, preuzimanjem uloge voditelja, slanjem instruktivnih materijala, publiciranjem iskustva iz prakse i slično.
3. Ulaženje izvanškolskih čimbenika u školu ne smije biti stihijsko, već dobro koordinirano (preko Ministarstva prosvjete), pedagoški osmišljeno i usklađeno s pozitivnim iskustvima prakse i zahtjevima struke.

LITERATURA I IZVORI:

KRANJČEV, Branko (1980): *Školska zavičajna zbirka*. Zagreb.

KRANJČEV, Branko, **ARNOLD**, Marcel i **MAROEVIĆ**, Tihomir (1970): Likovni odgoj u funkciji zaštite naše etnografske baštine, Pedagoški rad, Pedagoško-književni zbor, savez pedagoških društava SR Hrvatske, br. 7-8, Zagreb, str. 374-376.

Nastavni plan i program za osnovnu školu. *Prosvjetni vjesnik Ministarstva prosvjete i športa*, Zagreb, posebno izdanje (br. 2), lipnja 1999.

Pravilnik o obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi. *Narodne novine*, Zagreb, br. 51 od 24. V. 1999.

Program natjecanja, susreta i smotri izvannastavnih aktivnosti u osnovnim i srednjim školama. *Vjesnik Ministarstva prosvjete i športa*, posebno izdanje, Zagreb, 1999.

VEDRANA SPAJIĆ-VRKAŠ

Odsjek za pedagogiju
Filozofski fakultet
Zagreb

ANTROPOLOGIJA ODGOJA I OBRAZOVANJA NA FILOZOFSKOM FAKULTETU U ZAGREBU: RETROSPEKTIVA I PERSPEKTIVA

Izlaganje će se usmjeriti na kratku raščlambu razvoja, stanja i problema antropologije odgoja i obrazovanja na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i Hrvatskoj, u kontekstu europskih i svjetskih trendova u tom području. Objasnit će se terminološke, teorijske i metodološke promjene koje su uslijedile zadnjih nekoliko godina pod utjecajem empirijskih istraživanja u Hrvatskoj te izdvojiti najvažniji problemi koji priječe čvršću spregu između empirijskih istraživanja i usustavljenja teorije. Dio izlaganja bit će posvećen povezivanju antropologije odgoja i obrazovanja s interkulturalnim odgojem i obrazovanjem, te s porastom zanimanja za kvalitativna istraživanja, što je uspješno provedeno na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, i na dodiplomskom i na poslijediplomskom studiju. Na kraju će se pozornost usmjeriti na mogućnosti antropologije odgoja i obrazovanja u razvoju sveučilišnih programa i istraživačkih obrazaca u području pedagogije, etnologije, antropologije i drugih sveučilišnih studija u Hrvatskoj, osobito onih koji pripremaju buduće nastavnike i stručnjake za rad u školama (školske psihologe, socijalne radnike, školske liječnike, defektologe i sl.), ali i za izradu kulturno osjetljivih programa i nastavnog materijala za osnovne i srednje škole. U svezi s tim predložiti će se neke konkretne promjene sadašnjih obrazaca istraživanja i nastavne prakse.

Tri škole

Antropologija odgoja i obrazovanja pojavila se sredinom pedesetih godina u SAD-u kao posebna disciplina na razmeđu kulturne antropologije i znanosti o obrazovanju, osobito psihologije i sociologije obrazovanja. Danas se smatra jednom od temeljnih znanosti o odgoju i obrazovanju, čije su spoznaje postale sastavni dio strategija, praćenja, vrednovanja i unaprijeđenja teorije, politike i prakse odgoja i obrazovanja, uključujući izobrazbu i usavršavanje učitelja. U Njemačkoj se desetak godina kasnije među filozofima odgoja i obrazovanja nastoji utemeljiti empirijska pedagoška antropologija, koja nedugo nakon pojave prvih tekstova zapada u krizu, dijelom i zbog nemogućnosti da se riješi složen odnos između filozofskih i bioloških

pretpostavki "humaniziranja čovjeka", "konkretnog personalizma" te "esencije i egzistencije" čovjeka (Becker 1977; König i Ramsenthaler 1980; Kreis i Burg 1982). Dio pokrenutih problema preuzet će tzv. emancipacijska pedagogija ili anti-pedagogija (Schoenebeck 1985) ili će se naknadno preformulirati i naći svoje mjesto u raspravama o kulturnoj ili antropološkoj dimenziji odgoja i obrazovanja i interkulturalnoj pedagogiji, koje će uglavnom ostati unutar filozofsko-pedagoškog diskursa. Dvadesetak godina nakon pojave antropologije odgoja i obrazovanja u SAD-u i desetak godina nakon pojave pedagoške antropologije u Njemačkoj, u Velikoj Britaniji se sustavnije počinju koristiti kvalitativne metode u sociološkim istraživanjima škola, a kasnije i u Francuskoj (Duru-Bellat i Heriot-van Zanten 1992). Budući da se u britanskoj tradiciji antropologija konstituirala kao komparativna sociologija, razlika između američkih i britanskih pristupa uglavnom proizlazi iz dihotomije između primata kulturnog sustava, njegovih institucija i procesa, s jedne, i društvenog sustava, njegovih institucija i procesa, s druge strane.

Glede razine disciplinske samostalnosti, teorijsko-filozofskih polazišta, ciljeva, dominantnih područja interesa, kategorijalno-terminološkog sustava i metoda istraživanja, riječ je o tri različita pristupa objašnjenju uloge koju odgoj i obrazovanje imaju u oblikovanju odnosa između kulture i pojedinca. U američkoj tradiciji antropologija odgoja i obrazovanja priznata je kao posebna disciplina s čvrstim osloncem na kulturnu antropologiju, interpretativnu istraživačku paradigmu i etnografsku metodu; britanski pristup proizlazi iz socijalne antropologije i kvalitativne metodologije općenito, a njemački je kombinacija filozofske i fizičke antropologije, s jedne, i pedagoške teorije, odnosno filozofije odgoja i obrazovanja, s druge strane.

Počeci i razvoj američke antropologije odgoja i obrazovanja

Američka antropologija odgoja i obrazovanja, na koju ćemo se ograničiti u ovom prikazu, bavi se istraživanjem prijenosa i usvajanja kulture u formalnim i neformalnim odgojnoobrazovnim uvjetima, što obuhvaća znanja, vrijednosti i vjerovanja koja pojedinac ili skupina ima o sebi i svijetu oko sebe, uključujući običaje i tipične sklopove ponašanja; koncepte, procese, mehanizme, strategije i čimbenike prijenosa i usvajanja kulture; društvene strukture i kulturne sklopove koji olakšavaju, odnosno otežavaju stjecanje znanja i razvoj vještina i sl. Temeljno pitanje koje antropolozi obrazovanja postavljaju u svojim istraživanjima jest kako pojedinac postaje pripadnikom kulture, odnosno koji kulturni mehanizmi utječu na oblikovanje pojedinačnog i društvenog identiteta, osiguravaju koheziju zajednice ili pak dovode do izolacije i marginalizacije u kulturno homogenim i heterogenim društvima. U kritičkom antropološkom diskursu osobito se propituju kulturni mehanizmi reprodukcije društvene moći, diferencijacije i otpora izborom sadržaja i metoda odgoja i obrazovanja, uključujući jezik, narativne sklopove, ideologiju, društvene simbole i rituale, društvene procese i odnose. Glavno pitanje koje se postavlja u kritičkom pristupu jest tko određuje, interpretira, diseminira i evaluira društveno poželjna znanja i vještine u kulturno heterogenoj zajednici koju čine pripadnici dominantne i manjinskih kultura.

Prije uvođenja antropologije odgoja i obrazovanja prijenos i usvajanje kulture nisu se istraživali kao posebni fenomeni nego su bili dio cjelovitih opisa načina života kulturno homogenih i izoliranih nezapadnih zajednica koje, ili nisu poznavale institucionalne oblike poučavanja i učenja, kao što je školovanje, ili su im oni bili nametnuti kao dio imperijalnog, kolonijalnog i eurocentričnog modela uređenja svijeta. O poučavanju i učenju djece i mladeži govori se isključivo kao socijalizaciji i odrastanju shvaćenim kao uraštanje u rođenjem pripadajuću kulturnu skupinu. Najveći doprinos objašnjenju prakse socijalizacije i procesa odrastanja u različitim kulturama dali su antropolozi koji su se u boasovskoj tradiciji bavili pitanjima konfiguracije i etosa kulture (M. Mead i R. Benedict). Njihovo učenje označilo je početak razvoja psihološke antropologije koja pitanja ustroja, prijenosa i reprodukcije kulture svodi na odnos kulture grupe i ličnosti pojedinca, a koji je danas poznat kao pravac kultura jest osobnost (Wallace 1970). Predstavnici te teorije smatraju da se kultura može objasniti crtama ličnosti, odnosno da se spoznaje o obilježjima pripadnika neke kulture mogu primijeniti na objašnjenju tzv. karaktera skupine koji se usvaja, jača i/ili redefinira socijalizacijom, dakle usvajanjem sustava vrijednosti, svjetonazora i obrazaca kolektivnog ponašanja, u čemu odlučujuću ulogu imaju tzv. rituali prijelaza, uključivanja i odvajanja (van Genep 1960), kojima se na simboličan način potvrđuju određene faze ili oblici pokulturenja ili podruštvljenja pojedinca. To je shvaćanje kasnije postalo polazištem replikacijske teorije, koja razvoj ličnosti potpuno svodi na internalizaciju kulture, zanemarujući izbore koji osobi stoje na raspolaganju i otpore koji se javljaju tijekom procesa odrastanja. Jedinstvenost kulture je prema toj teoriji moguće utvrditi prateći distribuciju crta ličnosti njezinih pripadnika.

Četrdesetih godina socijalizaciju istiskuje pojam *inkulturacije* (*enkulturacije*). Uvođenje tog pojma, u značenju "usvajanja kulture svoje skupine" trebalo je antropologiju osloboditi metodološko-terminološke ovisnosti o drugim znanostima, osobito sociologiji, psihologiji, ali i biologiji. U to se doba još ne razmišlja o potrebi osnivanja posebne znanstvene discipline koja bi se sustavno bavila zakonitostima odgojnoobrazovnog utjecaja na djecu i mladež i njihova pokulturenja. Kako se pod utjecajem modernizacije i globalizacije antropolozima sužava područje *opisivanja stanja* izoliranih i homogenih nezapadnih zajednica, oni se s istim konceptualnim i metodološkim instrumentarijem prebacuju na složene i dinamične zapadne kulture u kojima, dijelom i pod utjecajem Čikaške sociološke škole, opisuju načine života marginaliziranih urbanih slojeva koji se "opiru" dominantnoj kulturi. Njihov dotadašnji pristup *kulturama duga trajanja* neprimjeren je za razumijevanje kulturne (re)produkcije u promjenjivim i često konfliktnim uvjetima zapadnih društava. Oni, doduše, sve više uviđaju potrebu proučavanja zapadnih kultura ne kao struja nego kao *kulturnih procesa* i *kulturne dinamike* (*kontinuitet* ili *stabilnost*, nasuprot *diskontinuiteta* ili *promjene*) te *kulturnog prijenosa* (*inkulturacije*, *adaptacije*, *asimilacije*, *akulturacije* i *inkapsulacije*), ali još neko vrijeme neće biti spremni formalnom odgoju i obrazovanju priznati formativnu ulogu u prijenosu kulture.

Sredinom pedesetih godina dolazi do važnih promjena u tom području. Pokret za građanska prava izlazi sa zahtjevom za rješanjem problema rasne nejednakosti, diskriminacije i segregacije u američkom društvu, čemu će se naknadno pridružiti starosjedilačko indijansko stanovništvo. Dio tog zahtjeva odnosi se i na promjene odgoja i obrazovanja putem kojih Pokret vidi mogućnost društvene promocije manjinskih skupina. U proces će se uključiti mnogi antropolozi kao tumači kultura manjinskih skupina i njihovih zahtjeva, pa će postupno na odgoj i obrazovanje gledati kao na jedan od najvažnijih instrumenata prijenosa i reprodukcije kulture. S druge strane, odlučujući koraci u konstituiranju antropologije odgoja i obrazovanja bili su zajednička konferencija antropologa i istraživača obrazovanja 1954., osnivanje Vijeća za antropologiju i obrazovanje te pokretanje časopisa *Tromjesečnik za antropologiju i obrazovanje* 1955. godine na čelu s G. D. Spindlerom sa Sveučilišta Stanford, kao i niz novih konferencija u organizaciji S. Diamonda te kasnije M. Waxa i F. O. Gearinga, praćenih zbirka tekstova u kojima dolazi do izražaja raznolikost, pa i eklekticizam antropoloških pristupa području kulturne transmisije (Spindler 1955; Wax, Diamond i Gearing 1971). To se ogleda i u terminološkoj neujednačenosti. Jedna se odnosi na zadržavanje dualnog odnosa u nazivu novog područja (antropologija i obrazovanje), a druga na problematično mjesto pojma inkulturacije. Naime, usprkos početnom entuzijazmu, pojam inkulturacije nije uspio zamijeniti socijalizaciju, dijelom i zato što polazi od shvaćanja pojedinca kao pasivnog primatelja kulture i što nije uspio primjereno obuhvatiti proces pokulturenja u društvima u kojima se sukobljuju različiti svjetonazori i sustavi vrijednosti. Stoga će G. Spindler umjesto inkulturacije predložiti izraz "prijenos i usvajanje kulture" (*transmission and acquisition of culture*), s kojima se i danas najčešće barata.

Oslanjajući se na ranije radove o kulturnoj transmisiji u "malim" i "velikim društvima s homogenim izoliranim kulturnim jedinicama", u sljedećim će godinama antropolozi obrazovanja poduzeti brojna etnografska istraživanja heterogenih društava. Njihova glavna briga postaje izrada antropoloških modela kojima bi se primjereno objasnio proces pokulturenja djece i mladeži putem institucionalnog i neinstitucionalnog poučavanja i učenja i s tim u svezi oblikovanje teorije (Ogbu 1989). U početku su ti modeli pod utjecajem funkcionalizma i pozitivizma, no ubrzo će biti zamijenjeni objašnjenjima koja polaze od teorije konflikta, simboličkog interakcionizma i kulturne ekologije.

Značajan poticaj razvoju nove discipline bilo je i uvođenje programa antropologije odgoja i obrazovanja na prestižna američka sveučilišta, primjerice Stanford i Berkeley, te osiguranje znatnih novčanih sredstava za fundamentalna i primijenjena istraživanja u tom području, osobito ona koja su se bavila uzrocima školskog neuspjeha i ranijeg napuštanja škole pripadnika nekih etničkih skupina, a čiji su rezultati postali temeljem za izradu saveznih afirmativnih programa u sustavu odgoja i obrazovanja. Velik broj radova koji se u to vrijeme pojavljuje najbolje govori o zanimanju s kojim stručna javnost prati uključivanje antropologa u istraživanje odgoja i obrazovanja, ali i o zanimanju koje istraživači iz drugih disciplina pokazuju prema temama i metodama antropologije odgoja i obrazovanja, zbog čega se i njih često svrstava među antropologe odgoja i obrazovanja.

Antropološke teme u odgoju i obrazovanju moguće je svrstati u pet skupina: a) uloga škole u prijenosu kulture i kulturnoj promjeni, s naglaskom na istraživanje formalnog i skrivenog kurikuluma; školskih ceremonija i rituala i sl.; b) škola i razred kao sociokulturni sustavi i njihova veza sa širim društvenokulturnim kontekstom, osobito kulturom obitelji i lokalne zajednice iz koje učenik dolazi; c) škola i jezične razlike, s naglaskom na istraživanju posljedica neslaganja u komunikativnim kodovima između učitelja i učenika koji pripadaju različitim društvenim slojevima, što će se kasnije prepoznati kao problem kulturnog kapitala i reprodukcije društvene nejednakosti; d) odnos škole, kulture i pojedinca, u sklopu čega će se otvoriti pitanja identiteta, izbora, moći i otpora, uključujući probleme rasizma, etnocentrizma, predrasuda i diskriminacije u odgoju i obrazovanju, te e) značenje folk-teorija o razvoju ličnosti, uspjehu u životu i sl. na motivaciju, aspiracije i postignuća u odgoju i obrazovanju i karijeri.

Posebnost antropologije odgoja i obrazovanja ne ogleda se samo u temama koje uvodi u znanstveni diskurs i misiji koju sebi postavlja (primjerice, objašnjenje čimbenika reprodukcije društvene nejednakosti i neuspjeha pojedinca i skupina u korištenju resursa demokratske zajednice) nego, ponajprije, u paradigmatiskim i metodološkim novinama koje uvodi u istraživanje odgojnoobrazovnog područja (holizam i kulturni relativizam, gradbena teorija, kroskulturalna perspektiva, transakcijsko-interpretativni pristup, kvalitativna metodologija, etnografija, sudjelujuće promatranje, terensko istraživanje, analiza slučaja, dubinski intervju, biografija, intervencijski istraživački programi i sl.). Neki autori tvrde da je jedan od najvažnijih doprinosa antropologije odgoja i obrazovanja uvođenje etnografije kao kulturno osjetljive metode istraživanja, kao i kritika psiholoških i socioloških objašnjenja školskog neuspjeha djece koja pripadaju nedominantnim i marginaliziranim društvenim skupinama (Trueba et al. 1990). Za razliku od sociologa, koji su na tragu asimilacionizma objašnjenje nalazili u nemogućnosti, pa i otporu siromašnih slojeva da slijede vrijednosti dominantne kulture, i psihologa, koji su "objektivnim", a zapravo kulturno neosjetljivim i predrasudnim testovima inteligencije i znanja potvrđivali tezu o nedostacima u mentalnom funkcioniranju pripadnika nedominantnih skupina, antropolozi su problem objašnjavali u terminima društveno-strukturalnih smetnji i kulturnog diskontinuiteta, čime su ozbiljno uzdrmali temelje općeprihvaćene strategije okrivljavanja žrtve, odgovorne za pojavu fenomena niske razine motivacije i samoispunjavajućeg proročanstva među učenicima. Teorija kulturnog diskontinuiteta uspješno je primijenjena u objašnjenju opozicijskih identiteta i opozicijskog kulturnog referentnog okvira rizičnih skupina mladeži i pripadnika nedobrovoljnih manjina. Danas su rezultati antropoloških istraživanja odgoja i obrazovanja sastavni dio agende Američke antropološke udruge, a dijelom i Američke udruge za istraživanje obrazovanja, što potvrđuje sve veći broj kroskurikularnih radova temeljenih na kvalitativnoj metodologiji. Ti su pomaci svakako posljedica novog ozračja u društvenim znanostima općenito do kojeg dolazi napuštanjem pozitivizma, modernizma, i funkcionalizma, te prihvaćanjem niza novih teorija, od teorije konflikta, do simboličkog interakcionizma i konstruktivizma.

Danas antropologija odgoja i obrazovanja obuhvaća nekoliko područja, kao što su antropologija ili etnografija škole, etnografija odgoja i obrazovanja, antropologija djetinjstva, antropologija mladenaštva, antropologija odrastanja, antropologija učenja i dr., kojima je zajednička uporaba etnografije kao dominantne istraživačke metode te kontekstualizma i kroskulturalnosti kao dominantnih istraživačkih načela (Preisle et al. 1997; Noblit 1999; Spindler i Spindler 2000.). Ranije teme proširene su novim, kao što su kulturno osjetljivo poučavanje, konstrukcija identiteta, dekonstrukcija pismenosti, kultura učitelja, uloga manjinskih glasova u reformi obrazovanja, kultura nesnošljivosti i nasilja, rodno osjetljive teme, poučavanje antropologije kao kulturne kritike i dr. Otvaranje prema pitanjima promicanja i zaštite ljudskih prava, kulturnog pluralizma, mira, međukulturne snošljivosti i solidarnosti te građanskog, interkulturalnog i globalnog odgoja i obrazovanja, najnoviji su izazovi s kojima se susreću antropolozi odgoja i obrazovanja. Budući da je riječ o složenim temama koje traže interdisciplinarnu pristupe i višerazinsku perspektivu, kako će antropolozi odgoja i obrazovanja odgovoriti na te izazove ne ovisi samo o njima nego, sve više, o suradnji s istraživačima koji dolaze iz drugih disciplina, budući da oni zadnjih desetljeća uspješno primjenjuju kvalitetne postupke, kroskulturalnu i kontekstualnu perspektivu te etnografske metode u svojim istraživanjima (Winther-Jensen 1996).

Antropologija odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj

U Hrvatskoj je istraživanje prijenosa i usvajanja kulture, bilo da su ti procesi shvaćeni kao jedna od (bitnih) dimenzija odgoja i obrazovanja, ili pak kao šire istraživačke kategorije koje obuhvaćaju odgojnoobrazovne procese, uglavnom ostalo zanemareno do danas, i u pedagogiji i u drugim disciplinama koje se bave pitanjima poučavanja, učenja, razvoja i promjene, kao što su didaktika, metodike te psihologija i sociologija obrazovanja. Nedostatak zanimanja za propitivanje kulture ili kultura u sklopu kojih se proizvode, prenose, poučavaju i uče znanja, vrijednosti, vještine i obrasci ponašanja formalnim i neformalnim odgojem i obrazovanjem, uključujući utjecaj kulturne tradicije i ideologije na teoriju i praksu tog područja, iznalaženje teorijskih modela kojima bi se obuhvatila složena i bremenita kontekstualnost nastave i učenja u školi, domu i lokalnoj zajednici, odmjeravanje odgojnoobrazovnih pojava u kroskulturalnoj perspektivi, otkrivanje mehanizama reprodukcije moći i ovisnosti prijenosom kulturnih vrijednosti i sl., odraz su formalizacije, nefleksibilnosti i metodološke ritualiziranosti znanstvene refleksije odgojnoobrazovnog područja. Retorika o svestranom i cjelovitom razvoju učenika, cjeloživotnom obrazovanju, povezivanju škole sa širom zajednicom itd., koja se "samorazumljivo" reducira u prostor definiran službenim nastavnim planovima i programima kao datostima, a ne kao područjima sukoba interesa, ideologija i svjetonazora, može se najbolje pratiti u načinu na koji se i danas određuju polazišta, struktura i sadržaj pedagogije kao opće znanosti o odgoju i obrazovanju, ali i didaktike i metodika. Zadovoljavajući se okvirima prosvjetne politike koji se definiraju, primjenjuju i mijenjaju bez sustavnih u nadasve kritičkih znanstvenih provjera, uključujući i one provjere koje primjerenost i

djelotvornost reformi odgoja i obrazovanja odmjeravaju prema društvenokulturnom kontekstu i općedruštvenim i partikularnodruštvenim vizijama, pedagogija i njoj srodne discipline u Hrvatskoj su se olako odrekle širokog i plodnog područja istraživanja, dobrovoljno osiromašujući broj, vrsnoću i složenost svojih spoznaja.

O uzrocima takva stanja zasad se može samo nagađati. Površna i nepotpuna analiza naslova koji su objavljeni u području pedagogije i didaktike od Drugoga svjetskog rata do danas pokazuje da je istraživanje prijenosa i učenja kulture odgojem i obrazovanjem, odnosno kulturnog konteksta poučavanja i učenja, uz korištenje kvalitativne metodologije i, posebno, etnografije te, u novije vrijeme, s osloncem na transakcionističke i/ili interakcionističke, interpretativne i kulturno-ekološke modele, gotovo potpuno izostalo. Ima li sa na umu da se neke od tema u tom širokom području spominju već početkom 20. stoljeća u radovima kulturnih i socijalnih pedagoga te da su fragmenti odrastanja i pokulturenja djece i mladeži redovito bili uključeni u cjelovite etnografske opise kulturno homogenih zajednica ili običaja koji su objavljivani samostalno ili u *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena* (v. npr. Lovretić 1990; Ivanišević 1904; Lang 1912; Erlich 1964), te da se mnogi zanimljivi detalji mogu naći u novijim člancima i studijama (v. npr. Gavazzi 1988; Rihtman-Auguštin 1988; Čulinović-Konstantinović 1989; Hranjec 1991; Belaj 1998; Vekarić et al. 2000), kao i u monografijama posvećenim povijesti školstva na nekom području ili u spomenicama pojedinih škola, ostaje nejasno zašto je pedagogija proučavanje složenog područja odgoja i obrazovanja izdvojila iz cjeloživotnog konteksta i svela na školu, školu na nastavu, a nastavu na nastavne planove i programe, zanemarujući pritom važne čimbenike uspješnog učenja i poučavanja, kao što su, primjerice, svjetonazor, vrijednosti i vjerovanja učenika, učitelja te kulturne prakse zajednice kojoj pripadaju. Tako smo do danas ostali bez tumačenja uloge koju je škola imala u mijenjanju i raspadu tradicijskih kultura, ali i obratno — utjecaju koji su tradicijski svjetonazori, vrijednosti i vjerovanja imali na određivanje i ostvarivanje ciljeva, metoda i sadržaja odgoja i obrazovanja, mjestu odgoja i obrazovanja u kulturnoj promjeni potaknutoj procesima urbanizacije i modernizacije, odgoju i obrazovanju kao čimbeniku uspostavljanja i reprodukcije društvene moći u nepismenim zajednicama, ulozi odgoja i obrazovanja u asimilacijskim procesima i u oblikovanju opozicijskih identiteta tijekom socijalizma i dr.

U tako nepovoljnim uvjetima će krajem osamdesetih godina Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu donijeti odluku o uvođenju novog dodiplomskog predmeta pod nazivom *Pedagoška antropologija*. Odluka se donosi bez prijeko potrebne kadrovske pripreme, osiguranja literature i fundusa temeljnih znanstvenih spoznaja, pod utjecajem promjena u sustavu njemačke pedagogije koja ima velik utjecaj na stariju generaciju profesora i sitraživača s Odsjeka, osobito "otkrića" radova H. Rotha o empirijskoj pedagoškoj antropologiji (Roth 1966; 1971). Vođenje novog kolegija povjerava se autorici ovih redaka, koja u početku, u nedostatku drugih izvora, njegov sadržaj određuje oslanjajući se na autore iz područja filozofske i, dijelom, njemačke pedagoške antropologije. Za kratko vrijeme ona će u program početi uvoditi sadržaje karakteristične za američku antropologiju odgoja i obrazovanja, ali i za etnološke

studije odrastanja, zbog čega se program pretvorio u eklecticističku avanturu iz koje se moglo izići samo jasnim opredjeljenjem za jedan od pristupa. Početkom devedesetih Odsjek prihvaća promjenu naziva kolegija u *Antropologija odgoja i obrazovanja*, čime je otvoren put za jasnije definiranje i akademske discipline i znanstveno-istraživačkog područja s čvrstim osloncem na teorije i metode kulturne antropologije.

Danas je kolegij usmjeren na upoznavanje studenata s antropološkim tumačenjima prijenosa i usvajanja kulture u formalnim i neformalnim odgojnoobrazovnim uvjetima, osobito s temeljnim pojmovima i modelima antropologije odgoja i obrazovanja te kvalitativnim i etnografskim istraživačkim postupcima, ali i na razvoj kritičke kulturalne i interkulturalne osjetljivosti i vještina. Sadržaj obuhvaća niz tema, kao što su: primjena različitih antropoloških teorija na odgoj i obrazovanje, uloga kulturnog konteksta u određivanju ciljeva, sadržaja i metoda odgoja i obrazovanja, socijalizacija i obrazovanje u tradicijskim i suvremenim kulturama, škola kao prijenosnik kulturnih vrijednosti i čimbenik reprodukcije društvene nejednakosti, kulturni diskontinuitet, opozicijski identiteti i pitanje školskog uspjeha itd. Nakon uvođenja kolegija "Interkulturalizam u obrazovanju" sredinom devedesetih godina, izostale su neke teme iz programa "Antropologije odgoja i obrazovanja", kao što su identiteti, novi društveni pokreti, prava manjina i uvođenje ideje multikulturalnosti, programi interkulturalnog/multikulturalnog odgoja i obrazovanja, odnos interkulturalnog odgoja i obrazovanja prema odgoju i obrazovanju za ljudska prava, mir, demokraciju i građanskom odgoju i obrazovanju, globalizacija i obrazovanje, međunarodni standardi promjena u odgoju i obrazovanju i dr.

Program *Antropologije odgoja i obrazovanja* zadnjih se godina u svom uvodnom dijelu sve više oslanja i na radove hrvatskih autora koji dolaze iz etnologije, sociologije i filozofije. Posebne teme u programu obrađuju se s osloncem na američku i, dijelom, na europsku literaturu (Ogbu 1989). Izvorni hrvatski znanstveni radovi su malobrojni i uglavnom su, na žalost, izišli iz pera autorice ovih redaka (v. pr. Spajić-Vrkaš 1992; 1996b; 1997). Bave se nekim teorijsko-metodološkim pitanjima antropologije odgoja i obrazovanja, primjenom antropoloških koncepata i teorija na objašnjenje nekih društveno-kulturnih pojava u Hrvatskoj te propitivanjem uloge antropologije u konstruiranju suvremenih kolektivnih identiteta. Ima li se na umu da su neki istraživači izabrali etnografsku metodu kao okosnicu istraživanja manjinske kulture (Vican 2000) i da su teme antropologije odgoja i obrazovanja našle svoje mjesto i na poslijediplomskom studiju pedagogije, može se očekivati da uskoro poraste zanimanje pedagoga za etnografska istraživanja odnosa kulture i obrazovanja te da program kolegija više odrazi sustav spoznaja proizašlih iz hrvatske istraživačke prakse.

U svezi s tim, smatramo da je važan utjecaj na koncipiranje i strukturiranje antropologije odgoja i obrazovanja kao znanstvene discipline u Hrvatskoj dao istraživački projekt o odrastanju djece i mladeži u tradicijskoj kulturi Hrvata. Riječ je o pokušaju da se razgovorima s najstarijim kazivačima prikupe podaci o procesu odrastanja shvaćenom kao životni ciklus mladeži u kulturno homogenim zajednicama prema obrascu analize slučaja, koji se naknadno mogu koristiti kao polazišta komparativnih

i kroskulturnih analiza. Prikupljanje radnog materijala godinama se povjerava studentima kolegija *Antropologija odgoja i obrazovanja* kao njihova seminarska obveza i etnografska praksa. U istraživanju se pozornost ne posvećuje samo opisivanju konteksta odrastanja, odnosno pokulturenja i podruštvljenja odgojem i obrazovanjem, nego i lokalnom jeziku koji se nastoji zadržati i u izvješću. Na izbor takva pristupa utjecao je klasični antropološki zahtjev da se čitatelju omogući "hodanje u kazivačevoj obući". Razgovori se vode prema obrascu od nekoliko stotina pitanja svrstanih u pet kategorija: a) podaci o kazivačevu mjestu do prve polovice 20. stoljeća; b) razdoblje djetinjstva; c) razdoblje školovanja; d) razdoblje mladenaštva i e) razdoblje zaruka, vjenčanja i početaka bračnog života. Veći se dio podataka odnosi na znanja, vrijednosti, vjerovanja i običaje kojima se osigurava uraštanje djeteta i mladeži u kulturu lokalne zajednice, uključujući ulogu škole u promicanju kulturnih promjena. Do danas projekt raspolaže s više od dvadesetak tisuća stranica radnih izvješća, više stotina fotografija i audiokaseta te nekoliko etnografskih filmova, dokumenata i igračaka. Manji dio građe objavljen je u časopisima i jednoj studiji (Spajić-Vrkaš 1995; 1996a). Instrument je također korišten i u izradi nekoliko diplomskih radova o životnom ciklusu žene u tradicijskoj kulturi, odrastanju u srednjoj Bosni i Hercegovini, komparativnoj analizi dječjih pričanja o stvaranju svijeta i dr. Osim objavljivanja novih studija, u budućnosti bi trebalo provesti kvalitativnu obradu svih prikupljenih podataka i rezultate te obrade pohraniti na elektronsku mrežu kako bi bili dostupni istraživačima, ali i učiteljima i učenicima.

Istraživačko i nastavno iskustvo koje smo proteklih godina stekli u antropologiji odgoja i obrazovanja potvrđuje veliku ulogu koju spoznaje u tom području imaju u (re)definiranju pedagoške teorije, odgojnoobrazovne prakse, prosvjetne politike i uloge civilnog društva u promicanju odgojnoobrazovnih promjena. O unaprijeđenju antropologije odgoja i obrazovanja, osobito njezina terminološkog sustava i metoda, u velikoj mjeri ovisi kako će se nadalje razvijati ne samo pedagogija nego i druge odgojnoobrazovne znanosti. Stoga nam se čini prijeko potrebnim potaknuti opsežna istraživanja u tom području u sklopu kojih bi se pripremale kulturno osjetljive generacije istraživača i stručnjaka koji bi odgoj i obrazovanje promatrali u kontekstualnoj i kroskulturnoj perspektivi.

Daljnji razvoj antropologije odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj prije svega pretpostavlja jasnije određenje područja, tema i metoda istraživanja, uključujući provjeru primjerenosti postojećih antropoloških modela u istraživanju i tumačenju naše odgojnoobrazovne stvarnosti. U svezi s tim pozornost treba usmjeriti istraživanjima niza problema koji su u klasičnom istraživačkom dizajnu bili zanemareni, kao što su: narav procesa kulturne transmisije u višekulturnim sredinama; uloga odgoja i obrazovanja na promjene kulturnih obrazaca; odnos identiteta i obrazovanja; utjecaj kulturnog diskontinuiteta i skrivenog kurikuluma na ponašanje i školski uspjeh nekih skupina učenika; odnos kulturnog kapitala, društvenih vrijednosti te znanja i vrijednosti koje prenosi škola; odnos kulture škole, kulture zajednice i kulture obitelji u (re)definiranju ciljeva i prakse odgoja i obrazovanja; kulturna dimenzija nastavnog plana i programa; uloga kulture učitelja u ostvarivanju odgojnoobrazovnih ciljeva i sl. Glede istraživačkih

postupaka, potrebno je poticati veću primjenu kvalitativnih istraživačkih postupaka; osobito etnografije, analize slučaja, nesudjelujućeg promatranja, nestrukturiranog intervjua i biografske metode, ali i razvijati istraživačke modele u kojima će se kombinirati kvantitativni i kvalitativni postupci, kao i one modele koji će imati akcijsku i intervencijsku ulogu. Da bi se ti ciljevi u dogledno vrijeme mogli ostvariti, potrebno je: a) osigurati primjereno mjesto etnografskim istraživanjima i interpretativnim pristupima odgoju i obrazovanju u znanstvenoistraživačkoj politici Hrvatske, uključujući dostatna sredstva za njihovo provođenje; b) čvršće povezati spoznaje iz područja antropologije odgoja i obrazovanja i etnologije u sustav opće pedagogije i drugih odgojnoobrazovnih znanosti; c) poduzeti opsežna istraživanja o društvenokulturnoj osjetljivosti nastavnih ciljeva, sadržaja i metoda, kao i modela vrednovanja školskog uspjeha; d) potaknuti osjetljivost prosvjetne politike za kulturni kontekst odgoja i obrazovanja, osobito za kulturne vrijednosti zajednice iz koje učenik dolazi i e) uključiti antropologiju odgoja i obrazovanja, osobito etnografske istraživačke metode u programe učiteljskih akademija i nastavničkih fakulteta.

LITERATURA

BECKER, H. H. (1977): *Anthropologie und Pädagogik*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt.

BELAJ, V. (1998): *Hod kroz godinu: Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Zagreb: Golden Marketing.

ČULINOVIĆ-KONSTANTINOVIĆ, V. (1989): *Aždajkinja iz manite drage: Običaji, vjerovanja, magija, liječenja*. Split: Logos.

DURU-BELLAT, M. i HERIOT-VAN ZANTEN, A. (1992): *A. Sociologie de l'école*. Paris: A. Colin.

ERLICH, V. (1964): *Porodica u transformaciji*. Zagreb: Naprijed.

GAVAZZI, M. (1988): *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske.

VAN GENEP, A. (1960): *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press.

HRANJEC, S. (1991): *Zipka u horvatskom cvetnjaku: Narodna kultura Hrvata u Međimurju*. Čakovec: Zrinski.

IVANIŠEVIĆ, F. (1904): Poljica: Narodni život i običaji. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*: 9/1, 191-326.

KÖNIG, E. i RAMSENTHALER, H. (ur.) (1980): *Diskussion Pädagogische Anthropologie*. München: Wilhelm Fink Verlag.

KREIS, H. i BURG, von der U. (ur.) (1982): *Erziehungskonzepte für die Schule: Befunde, Modelle, Perspektiven*. Düsseldorf: Verlag Schwann-Bagel.

LANG, M. (1912): Samobor: Narodni život i običaji. *Zbornik za narodni život i običaji Južnih Slavena*: 17/1, 1-50.

- LOVRETIĆ, J.** (1990): *Otok .Narodni život i običaji* (pretisak iz *Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena, 1897.-1918.*). Vinkovci: Dukat.
- NOBLIT, G. W.** (ur.) (1999): *Particularities: Collected Essays on Ethnography and Education*. New York: Peter Lang Publishing.
- OGBU, J. U.** (1989): *Pedagoška antropologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- PREISLE, J.; TESCH, R. i LeCOMPTE, M. D.** (1997): *Ethnography and Qualitative Design in Educational Research*. Academic Press.
- RIHTMAN-AUGUŠTIN, D.** (1988): *Etnologija naše svakodnevice*. Zagreb: Školska knjiga.
- ROTH, H.** (1966): *Pädagogische Anthropologie, I. Bd.: Bildsamkeit und Bestimmung*. Hannover.
- ROTH, H.** (1971): *Pädagogische Anthropologie, II. Bd.: Entwicklung und Erziehung*. Hannover.
- VON SCHOENEBECK, H.** (1985): *Antipädagogik in Dialog: Eine Einführung in antipädagogisches Denken*. Weinheim i Basel: Beltz Verlag.
- SPAJIĆ-VRKAŠ, V.** (1992): *Kulturna antropologija, antropologija obrazovanja i dileme etnografske metode. Istraživanja odgoja i obrazovanja: 9:5-18.*
- SPAJIĆ-VRKAŠ, V.** (1995): *Tradicija i vertikalna klasifikacija obiteljskih odnosa. Društvena istraživanja: 4, 4/5 (18/19), 451-463.*
- SPAJIĆ-VRKAŠ, V.** (1996a): *Odrastanje u tradicijskoj kulturi Hrvata: Tučepi*. Zagreb: Naklada MD.
- SPAJIĆ-VRKAŠ, V.** (1996b): (De)konstrukcija (de)konstruiranega: Antropološka teorija in socialna konstrukcija identitete. *Časopis za kritiko znanosti: 24, 178, 103-122.*
- SPAJIĆ-VRKAŠ, V.** (1997): *Cultural discontinuity and search for identity: The case of post-communist Croatia*. Kukoč, M. i Polokhalo, V. (ur.) *Ukraine and Croatia: Problems of Post-communist Societies*. Zagreb: Croatian Commission for UNESCO, 103-114.
- SPINDLER, G. D.** (ur.) (1955): *Education and Anthropology*. Stanford: Stanford University Press.
- SPINDLER, G. D. i SPINDLER, L.** (2000): *Fifty Years of Anthropology and Education, 1950-2000: A Spindler Anthology*. Lawrence Erlbaum Associates.
- TRUEBA, H. T.; SPINDLER, G. D. i SPINDLER, L.** (ur.) (1990): *What do Anthropologists have to Say about Dropouts? The First Centennial Conference on Children at Risk*. Falmer Press.
- VEKARIĆ, N.; BENYOVSKY, I.; BUKLJAŠ, T.; LEVAK, M.; LUČIĆ, N.; MOGOROVIĆ, M. i PRIMORAC, J.** (2000): *Vrijeme ženidbe i ritam poroda: Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- VICAN, D.** (2000): *Odgoj i obrazovanje djece Albanaca u Hrvatskoj*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- WALLACE, A. F. C.** (1970): *Culture and Personality* (2. izd.). New York: Random House.
- WAX, M.; DIAMOND, S. i GEARING, F.** (ur.) (1971): *Anthropological Perspectives on Education*. New York: Basic Books.
- WINTHER-JENSEN, Th.** (1996): *Challenges to European Education: Cultural Values, National Identities and Global Responsibilities*. New York: Peter Lang Publishing.

ANDRIJA IVANČAN

Zagreb

ULOGA I ZNAČENJE HRVATSKE ŠKOLE FOLKLORA

Kada se govori o ulozi i značenju Hrvatske škole folkloru valjalo bi prvo istaći njezinu dugu tradiciju. Prva škola folkloru održana je 1963. godine u Puli, dugi niz godina djelovala je pod pokroviteljstvom Prosvjetnog sabora Hrvatske, a u organizaciji Hrvatske matice iseljenika ove zime obilježena je 71. škola folkloru. Promatrajući odnos broja održanih škola i godine kad je održana prva, uočava se određena disproporcija. Naime, škola se svega prve dvije godine održavala samo ljeti nakon čega se javila potreba i za zimskim terminom, do prije deset godina repeticijskog sadržaja. Nastavu je do danas pohađalo oko 5 000 do 7 000 polaznika, o čemu, na žalost, zbog seljenja škole, nema preciznih podataka.

Razlozi nastanka Hrvatske škole folkloru

1. Hrvatsku školu folkloru osnovao je dr. sc. Ivan Ivančan, a glavni razlog njezina osnivanja bile su razne devijacije u scenskoj primjeni folkloru koje su nastale nakon prvih velikih uspjeha *Zagrebačke škole scenske primjene folkloru* na svjetskim natjecateljskim festivalima.

2. Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije i Eduard Kardelj, koji pod motom *Neće nas opanak valjda predstavljati u svijetu*, desetkovali su folklorne skupine pa tako samo na području Zagreba i okolice od dvjestotinjak skupina ostaje svega desetak.

Navodeći nastale devijacije u scenskoj primjeni folkloru kao jedan od razloga za osnivanje škole, valja prije svega spomenuti ulogu *Zagrebačke škole folkloru* u prezentaciji folklornog materijala na sceni. *Zagrebačka škola folkloru* jest način promišljanja i realizacije scenske primjene folkloru kako se tomu pristupa u Hrvatskoj već 50-ak godina. Takav pristup stekao je veliki ugled ne samo u zemlji već i u inozemstvu, gdje je u mnogim zemljama inicirao slične stavove pri scenskoj primjeni narodne tradicije.

Zagrebačka škola scenske primjene folkloru nastaje u Zagrebu između 1945. i 1948. godine, a svoju prvu svjetsku afirmaciju doživljava godine 1947. drugim mjestom i srebrnom medaljom folklornog ansambla *Joža Vlahović*, sadašnjeg *Zagrebačkog*

folklornog ansambla dr. Ivana Ivančana u Pragu. Svoj prvi pravi zamah doživljava osnivanjem Zbora narodnih plesova i pjesama Hrvatske *Lado*. Njegov tvorac i ideolog Zvonimir Ljevaković, svojim je pogledima utjecao na stav prema folkloru, a taj je bio - govoriti istinu o tradicijskoj kulturi, o njezinoj vrijednosti i ljepoti. Taj su način scenske primjene folkloru prihvatila gotovo sva hrvatska folklorna društva, te drugi koreografi, od kojih je svakako najvažniji etnokoreolog dr. sc. Ivan Ivančan, koji je principe scenske primjene folkloru zagrebačke škole ponajviše razvio, i što je još važnije, znanstveno uobličio.

Snaga *Zagrebačke škole folkloru* bila je i jest u tome što se prije svega opredijelila za estetiku, autentičnost i osnovne umjetničke temelje folkloru. Nasuprot takvu principu kao najjači se oponent javlja tzv. ruska škola, predvođena Igorom Mojsjejevim te drugim koreografima kao i velikim ruskim, poljskim, bugarskim i drugim ansamblima. Uvođenjem cirkuskog artizma, virtuoznosti, baletnih elemenata, kvazi humora i erotike nastoji se zabaviti publiku i pošto-poto dobiti pljesak. Nasuprot tomu izvorni folklor nudi teže dostupne, jednostavne, ali stilski i tehnički strogo određene plesne korake, način pjevanja i sviranja te obvezuje na autentičnost u odijevanju.

Uspjeh *Zagrebačke škole folkloru* temelji se upravo na skladnom odnosu između izvornosti i sceničnosti.

Osnovni postulati na kojima se temelji scenska primjena folkloru zagrebačke škole su:

- poznavanje autentičnog materijala,
- terenski doživljaj,
- prenošenje vlastitog doživljaja na scenu,
- poznavanje scenskih zakona.

Hrvatska škola folkloru — danas

Osnovicu programa Hrvatske škole folkloru čini podjela na plesne zone dr.sc. Ivana Ivančana prema etnografskim zonama prof.dr.sc. Milovana Gavazzija. Spomenute su se zone gotovo podudarale s iznimnim prohodima utjecaja između dinarske i jadranske zone u oba smjera.

Škola se sastoji od tri dijela: škole plesa, tambure i tradicijskih instrumenata.

Ljeti se naizmjenično svake dvije godine obrađuju alpska i panonska, a zimi dinarska i jadranska zona. Predaju najbolji stručnjaci - etnolozi i folkloristi - za pojedina područja, a u sva su tri dijela predavanja podijeljena na teorijski i praktični dio. U teorijskom dijelu obrađuju su teme kao:

1. Povijest plesa,
2. Plesne zone,
3. Narodna plesna kultura u Hrvata,
4. Kulturnopovijesne značajke narodnih plesova,

5. Scenska primjena folkloru,
6. Kinetografija,
7. Narodne nošnje,
8. Principi i metode rada s djecom,
9. Rad na terenu i obnavljanje seoskih skupina.

Škola je namijenjena u prvome redu voditeljima seoskih, dječjih i reproduksijskih skupina. Zadatak škole jest odgajati folkloriste koji uspješno prepoznaju sve dobro, ali i negativno što se na suvremenoj sceni može vidjeti. Polaznici škole potiču rad izvornih skupina na terenu te sami tako postaju istraživači. Dosege svojeg terenskog rada prikazuju predavačima i kolegama predstavljanjem svojih seminarskih radova. Važno je napomenuti da su svi predavači na Hrvatskoj školi folkloru ujedno bili i njeni polaznici. To je činjenica na koju valja biti posebno ponosan.

Sastav polaznika (inozemni i domaći) jest 50:50% i u stalnom je porastu. Od 30 polaznika, koliko ih je bilo na prvoj školi 1963. godine u Puli, danas je broj polaznika narastao na 150 do 200 ovisno o kojoj je zoni riječ. Upravo to potiče predavače na daljnja terenska istraživanja kako bi novom građom motivirali stare polaznike na ponovno dolaženje.

Potiče se i stvaranje regionalnih seminara koji na principima Hrvatske škole folkloru još detaljnije obrađuju određena područja poput npr. *Seminara folkloru Slavonije i Baranje*.

Sve navedeno svjedoči i o velikoj društvenoj ulozi Hrvatske škole folkloru. S obzirom na veliku zainteresiranost i stalni porast polaznika može se reći da je perspektiva dobra. Na žalost, status škole nije riješen i to je jedna od najvažnijih bitaka koja predstoji u narednom razdoblju.

BORUT BRUMEN

Univerza v Ljubljani

Filozofska fakulteta

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo

Avtor najprej predstavi dogajanja v slovenski etnologiji v zadnjem desetletju in opozori na proces uveljavljanja kulturne antropologije v Sloveniji. Ta je bil tako kot marsikje drugje v srednji in vzhodni Evropi povezan z redefinicijami nekaterih temeljnih metodoloških diskurzov, rekonstrukcijo zgodovin, generacijskimi konflikti, poskusi mednarodnih (samo)predstavitev in novih oblik (ne)komunikacij znotraj posameznih znanstvenih skupnosti.

Ob tem dokazuje, da je bila kulturna antropologija na Oddelku za etnologijo vpeljana zaradi metodoloških in osebnih/generacijskih razlogov kot tudi zaradi takratnih institucionalnih razmer. Nadgradnja etnologije s kulturno antropologijo je sprožila proces odkrivanja *novih* znanstvenih tradicij in s tem rekonstrukcijo zgodovine vede. Vse to je vodilo do redefinicije nekaterih temeljnih teoretičnih in metodičnih usmeritev, sprotnih sprememb študijskega predmetnika ter do dokončne uveljavitve kulturne antropologije. To se pozna tako v pedagoški praksi in raziskovalnih rezultatih, kot tudi v interdisciplinarnem sodelovanju in v mednarodni širitvi in priznavanju slovenske etnologije in kulturne antropologije. Pri tem je posebno vlogo odigrala Mednarodna etnološka poletna šola - MESS (1994-1999), ki je kot izvirna oblika povezave pedagoškega procesa in znanstvene konference naletela na nadvse ugoden sprejem v znanstveni srenji.